

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA
KATEDRA GEOINFORMATIKY

Zuzana ZAPLETALOVÁ

ANALÝZA VÝVOJE OLOMOUCE POMOCÍ ÚZEMNÍCH PLÁNŮ A JEHO VIZUALIZACE

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Jaroslav Burian

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci řešila sama a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

Olomouc, 5. srpna 2010

.....
podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala RNDr. Jaroslavu Burianovi za odborné vedení mé práce, ochotný a vstřícný přístup, cenné rady a připomínky. Dále chci poděkovat pracovníkům Magistrátu města Olomouce, zejména Mgr. Lee Maňákové za poskytnutí potřebných dat a informací pro tuto práci a za obrovskou pomoc při sběru dat (zejména územních plánů), které by se bez jejího velkého nasazení zřejmě nepodařilo získat v ucelené časové řadě.

ZADÁNÍ MAGISTERSKÉ PRÁCE

Pro **Z u z a n u Z A P L E T A L O V O U**

Odbor **Geoinformatika**

Název tématu: **Analýza vývoje města Olomouce pomocí územních plánů a jeho vizualizace**

Anglický název tématu:

ANALYSIS OF OLOMOUC CITY DEVELOPMENT BY URBAN PLANS AND ITS VISUALIZATION

Zásady pro vypracování:

Cílem magisterské práce je zpracování analýzy vývoje města Olomouce pomocí územních plánů v prostředí GIS. Studentka provede sběr a digitalizaci současného územního plánu Olomouce a dále potom digitalizaci těch historických územních plánů, které budou dostupné na Magistrátu města Olomouce a v archívech.

Při zpracování analýzy vývoje bude v případě potřeby využito kromě územních plánů také dalších zdrojů dokumentujících vývoj území, např. dat ze sčítání obyvatelstva. Při analýze bude kladen důraz na sledování a kvantifikaci řízeného a neřízeného rozrůstání města (urban sprawl), změny prostorových struktur města, změny ve využití území a na sledování jednotlivých fází urbanizačních procesů.

Závěrečnou fází práce bude výběr vhodné metody vizualizace vývoje území a její praktická realizace. Součástí práce bude rovněž poster, který názorně představí vývoj území v čase.

O magisterské práci vytvoří studentka informační internetové stránky, která budou v den odevzdání práce umístěny na server UP. Na závěr práce připojí studentka jednostránkové resumé v anglickém jazyce. Veškerá digitální podkladová data a všechny digitální výsledky včetně textové části práce a mapových výstupů budou přiloženy k práci na

CD-ROM. Studentka odevzdá údaje o všech datových sadách, které vytvořila a získala v rámci práce, pro potřeby zaevidování do Metainformačního systému Katedry geoinformatiky ve formě vyplněného dotazníku.

Rozsah grafických prací:

Rozsah průvodní zprávy:

maximálně 60 stran textu bez příloh

Seznam odborné literatury:

HALÁŠ, M.: *Územné plánovanie. Geo-grafika* Bratislava, 2006, 72 s.

JACKSON, J. *Urban sprawl. Urbanismus a územní rozvoj*. 2002, 5, č.6, Česká Republika Ústav Územního Rozvoje, Brno, s.21-27.

JEŽEK, J. *Aplikovaná geografie města* Západočeská univerzita, Plzeň, 2004

KILLANOVÁ, H.(2004): *Změny říční krajiny města Olomouce v průběhu 2. tisíciletí*. In: Měkotová, J. Štěrbá, O., (eds): *Říční krajina. Sborník příspěvků z konference Olomouc, UP, 120 –130s.*

KILLANOVÁ, H., PECHANEC, V.(2006): *Model říční sítě na území města Olomouce a vliv toku na utváření města*. In. Kraft, S., Mičková, K., Vančura, M., Veselá, H. (eds.): *Česká geografie v evropském prostoru. Sborník příspěvků 21. sjezdu ČGS České Budějovice, Jihočeská Univerzita, 70s.80-7040-879-0*

MAIER, K.: *Územní plánování*. ČVUT, Praha, 2004.

OUŘEDNÍČEK, M. *Teorie stádií vývoje měst a diferenciální urbanizace. Sborník ČGS. 2000, roč. 105, č. 4, s. 361-369.*

PTÁČEK, P., SZCZYRBA, Z., FŇUKAL, M.: *Proměny prostorové struktury města Olomouce s důrazem na rezidenční funkce. Urbanismus a územní rozvoj, č. 2, 2007.*

PŘÍDAL, J.: *Regulační plán městské památkové rezervace Olomouc. Urbanismus a územní rozvoj, č. 1, 2003.*

SYKORA, L. (1993): *Teoretické přístupy ke studiu města, Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK Praha, s. 64-99.*

ŠIMON, M. (2006): *Teoretické přístupy ke studiu urbanizace. Bakalářská práce, Praha, UK v Praze, 43. s.*

VOŽENÍLEK, V.: *Diplomové práce z geoinformatiky, Vydavatelství UP, Olomouc, 2002, 60 s.*

Územní plány Olomouce z jednotlivých historických období.

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jaroslav BURIAN

Datum zadání bakalářské práce: prosinec 2008

Termín odevzdání bakalářské práce: květen 2010

Vedoucí katedry

Vedoucí diplomové práce

V Olomouci dne: 12. 12. 2008

Obsah:

1. Úvod.....	7
2. Cíle práce.....	9
3. Teoretická východiska.....	10
3.1 Územní plánování v ČR.....	10
3.2 Teorie prostorové struktury města.....	11
3.3 Fáze urbanizačního procesu.....	13
4. Vymezení území.....	17
4.1 Historický přehled - od zbourání hradeb po 21. století.....	17
4.2 Současná socioekonomická charakteristika města.....	22
5. Metody a postup prací.....	25
5.1 Studium odborné literatury.....	25
5.2 Sběr dat.....	25
5.3 Příprava územních plánů – georeferencování, digitalizace, konverze dat.....	25
5.4 Geodatabáze.....	26
5.5 Analýza vývoje města.....	27
6. Územní plány Olomouce 20. století.....	28
7. Funkční prostorová struktura města Olomouce.....	34
7.1 Popis prostorových struktur města Olomouce.....	34
7.2 Hlavní změny v rozložení funkčních ploch.....	43
8. Urbanizační proces ve vývoji Olomouce.....	50
9. Diskuze.....	57
10. Závěr.....	59
11. Summary.....	60
12. Literatura.....	61
Přílohy.....	64

1. Úvod

„My architekti nevládneme městu, pouze můžeme usilovat o to, do něj zasahovat.“

Bjarke Ingels - B.I.G.

Počet obyvatel žijících ve městech se od padesátých let 20. století zvětšil pětinašobně. V roce 1950 žilo ve městech 700 milionů lidí, v současnosti je to téměř 3,5 miliardy lidí (United Nations, 2007), což je zhruba polovina lidské populace. Počet obyvatel těsně spjatých s životem ve městě se tak zvýšil pětinašobně.

Město přitom není skanzen, ale živý organismus, který se neustále vyvíjí. Utváření města je závislé na ekonomických, politických, kulturních a společenských faktorech. Právě na prostorové struktuře města a jeho architektuře se nejlépe odrážejí různá období lidských dějin s jejich dobrými i nepříznivými stránkami. Sledování vývoje města je proto nutné pro poučení z naší historie, neboť *„ti, kdo si nepamatují minulost, jsou odsouzeni k tomu, aby si ji zopakovali.“* (George Santayana).

Tato práce spojuje analýzu vývoje města Olomouce s územně plánovací praxí, čímž propojuje geografii města s územním plánováním, dvě disciplíny, které bez sebe v moderních dějinách nemohou existovat. Územní plánování nejméně od 20. století výrazně ovlivňuje vývoj a prostorové uspořádání měst, výsledky výzkumu urbánní geografie jsou zase nezbytným předpokladem pro vytváření územně plánovací dokumentace.

Analýza vývoje města a jeho prostorových struktur proběhla na území města Olomouce. Olomouc je pátým největším městem České republiky, je považována za kulturní a vzdělávací centrum střední Moravy pro svou bohatou historii a umístění druhé nejstarší univerzity v České republice. Olomouc patří také k městům, které prodělaly v průběhu 20. století největší změny. Až do konce 19. století nesla Olomouc status pevnosti, její rozvoj byl limitován hradbami města, a proto po jejich odstranění jakoby doháněla ztracený čas.

Analýza vývoje města Olomouce byla uskutečněna na podkladě všech územních plánů platných v průběhu 20. století a lehce se dotýká i teprve připravovaného územního plánu, který by měl vejít v platnost v roce 2011. Práce předkládá nejen studii změn prostorových struktur v průběhu 20. století s objasněním probíhajících procesů, ale zabývá se i současnými problémy rozvoje měst, především pak suburbanizací a s ní spojeným fenoménem „urban sprawl“. Tyto pojmy jsou totiž stále častěji zmiňovány už nejen v odborných studiích, ale i v populárních pořadech a článcích určených pro veřejnost. Česká agentura životního prostředí dokonce zařadila tuto problematiku do publikace dokumentující negativní jevy působící na životní prostředí s přiléhavým názvem Životní prostředí – prostředí pro život? Stále častěji se

setkáváme s články v populárních časopisech či na zpravodajských internetových serverech s podobně laděnými tituly, za všechny jen pár příkladů: Obce mají parazity - satelitní města, Naše obec nevzkvétá, ale roste či Český sen o bydlení v příměstských oblastech neplní očekávání.

Využití této práce má několik perspektiv. Lze ji použít jako dobrý podklad pro podrobnější výzkum dílčích problémů, kterými se práce zabývá, především se otevírají velké možnosti ve studiu suburbanizace a urban sprawl, jelikož tyto jevy se v současnosti stále vyvíjejí a silněji prosazují, a tak roste i potřeba je usměrňovat. Studie může být dále nejen zajímavým pohledem do historie územního plánování v Olomouci, ale také užitečným prostředkem pro budoucí uplatňování územně plánovacích nástrojů.

2. Cíle práce

Cílem diplomové práce je na základě platných územních plánů 20. století zpracovat analýzu vývoje města Olomouce. Výzkum bude proveden především v oblasti prostorové struktury Olomouce a vývoje města pomocí sledování fází urbanizačního procesu ve spojení s územně plánovací praxí.

V průběhu 20. století byly vytvořeny čtyři platné územní plány z let 1930, 1955, 1985 a 1999. Poslední jmenovaný územní plán je stále platný, v průběhu vypracování této práce již probíhala příprava na novém územním plánu Olomouce. Kromě územních plánů, které jsou zásadními podklady pro analýzu, jsou použity i data z jiných zdrojů, především pak údaje o obyvatelstvu ze Sčítání lidu, domů a bytů, nejnovější data zahrnující současné zastavění Olomouce poskytnutá Magistrátem města Olomouce a také informace z terénního šetření, které zachytí charakter městské zástavby.

Při zpracování analýzy je kladen důraz na prostorovou strukturu města a její změny v průběhu 20. století. V této oblasti jsou zdůrazněny především proměny funkční prostorové struktury, kterou je možné dobře sledovat právě na územních plánech. Dalším předmětem analýzy je výzkum urbanizačních procesů, který je zaměřen na sledování současných problémů, především pak suburbanizaci a s ní spojený pojem urban sprawl (neřízené rozrůstání města).

Výsledky výzkumu budou zobrazeny různými metodami vizualizace prostorových dat, mezi kterými budou mít dominantní postavení mapové výstupy, které zachytí všechny sledované jevy. Dále bude vyhotoven poster, který přehledným způsobem uvede hlavní teze této práce.

3. Teoretická východiska

3.1 Územní plánování v ČR

Cíle a úkoly územního plánování definuje zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon). Zde je především zdůrazněno, že cílem územního plánování je vytvářet předpoklady pro výstavbu a udržitelný rozvoj území soustavným řešením prostorového uspořádání území a jeho využití v souladu veřejných a soukromých zájmů. Úkolem územního plánování je pak zjišťovat a posuzovat stav území včetně jeho přírodních a kulturních hodnot, stanovovat koncepci rozvoje území, prověřovat a posuzovat potřebu změn území a vymezit podmínky pro jejich provádění.

Základním nástrojem územního plánování a zároveň nejdůležitějším dokumentem pro rozhodování v konkrétním území je územní plán (dále jen ÚP). Vychází z celé řady podkladů, studií a strategických dokumentů na národní či krajské úrovni (podrobněji viz zákon č. 183/2006 Sb., hlava III). Hlavním úkolem územního plánu je stanovit koncepci plošného a prostorového uspořádání dané obce. Územní plán představuje základní dokument územního rozvoje obce, jehož nezbytnou součástí je grafická dokumentace, která obsahuje hlavní výkres znázorňující funkční využití území včetně jeho limitů a několik dalších výkresů reprezentující různá témata (např.: současně zastavěné území, doprava, technická infrastruktura, ÚSES, širší vztahy, ...).

Územní plán je dobrým nástrojem, jak docílit v území trvale udržitelného rozvoje. Tento pojem, často zmiňovaný spíše v ekologii, má v urbanistickém prostředí specifický význam. Rozvoj je často chápán jen z čistě ekonomického pohledu jako kvantitativní růst – výroby, HDP, v územním plánování potom jako růst ploch pro výrobu, bydlení, kanceláře, tedy ekonomicky výhodných areálů. Trvale udržitelný rozvoj měst však znamená vytvořit prostor a podmínky pro takový životní styl, který představuje kvalitní bydlení a vysoký životní standart, ale který je zároveň šetrný k životnímu prostředí, respektuje krajinu a zamezí tak živelnému rozrůstání města, záborům půdy a neustálému ukrajování volné krajiny.

3.2 Teorie prostorové struktury města.

Pro správnou interpretaci vývoje města Olomouce a změn jeho prostorových struktur je nezbytné uvést některá teoretická východiska geografie města s odkazy na související literaturu. Problematikou geografie města se podrobněji zabývá např. Ježek (2004), Sýkora (1993), ze zahraniční tvorby lze potom doporučit Johnson (1972), Hall (2002) nebo Pacione (2006).

Pro definici města existuje několik přístupů. Jen těžko jej lze jednoznačně definovat, protože pojem město je závislý na kulturní oblasti, stavu rozvoje společnosti a řadě dalších faktorů. Existují dvě základní metody definování města: administrativně právní, která vymezuje město na základě přidělení městského statutu a statistická, která vychází z počtu obyvatel sídla.

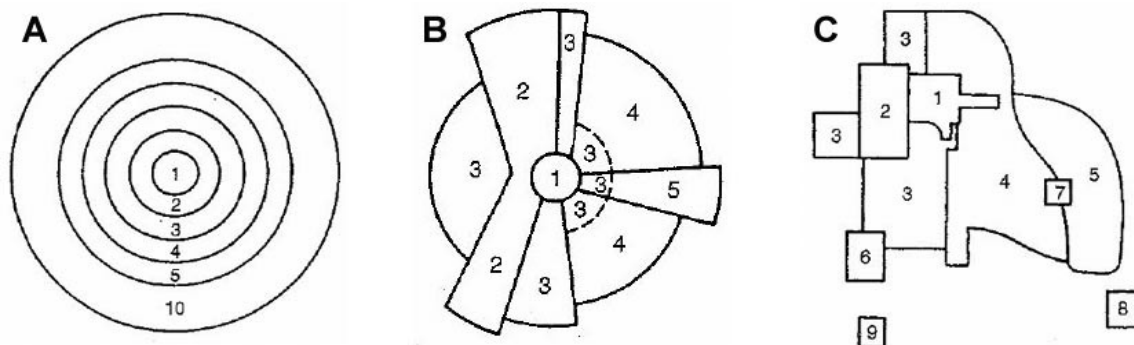
Mnohem složitější otázkou z hlediska geografie je potom územní vymezení města, jinými slovy vymezení jeho hranic, kde se opět uplatňuje několik různých přístupů. Podle administrativního vymezení je město určeno administrativními hranicemi obce nebo jiného celku (katastrální území, volební obvody, ...), morfologické vymezení ohraničuje město kompaktní zastavěnou plochou a funkční vymezení pak přistupuje k městu na základě vztahů v městském systému (dojíždka do zaměstnání, za službami,...). Při studiu vývoje města Olomouce byl vzhledem k zájmovému území (administrativní hranice Olomouce) použit administrativní přístup, resp. morfologický (viz kap. č. 8).

Studium vnitřní prostorové struktury města a její vývoj v čase patří mezi priority současné geografie města, proto je výzkum změn prostorových struktur Olomouce a jejich mechanismů jedním z cílů této práce. Vnitřní prostorovou strukturu města lze pak rozdělit na tři základní složky: fyzickou (morfologickou), funkční a sociální prostorovou strukturu.

Fyzická prostorová struktura zahrnuje zejména morfologickou strukturu a fyzický stav budov. Morfologická struktura vypovídá o charakteru zástavby jednotlivých (relativně homogenních) částí města. Fyzický stav je hodnocen na základě údajů o stáří a kvalitě bytového fondu, popř. pomocí terénního šetření. Z hlediska fyzické prostorové struktury jsou sledovány morfologické procesy, které se dělí na genetické (morfogenetické), jež představují procesy nové výstavby a transformační, které znamenají změny stávající zástavby.

Funkční prostorová struktura určuje rozdělení jednotlivých částí města podle určité funkce (funkčních složek). Vymezují se dvě základní kategorie – zastavěné a nezastavěné území, které se dále dělí na jednotlivé funkce (zastavěné území – obytná funkce, služby,

výroba, technická a dopravní infrastruktura, rekreace; nezastavěné – zemědělská půda, lesy, vodní plochy, zeleň). Velmi dobrým podkladem pro sledování funkční prostorové struktury jsou územní plány, popř. katastrální mapy. O vysvětlení principů funkčního členění města se pokoušela řada autorů. Dodnes nejrozšířenější jsou tři modely vnitřní struktury města: model koncentrických zón, sektorový model a model mnoha jader. Model koncentrických zón vypracoval americký sociolog Ernest W. Burgess v roce 1929. Podle Burgesse je nejpřirozenější uspořádání funkčně odlišných ploch ve městě v koncentrických zónách uspořádaných kolem centra města (obr. č. 1a). Hlavní nedostatek tohoto modelu je absence dopravních tras. Jako reakce na chyby Burgessova modelu vznikl sektorový model měst Homera Hoyta z roku 1939. Podle tohoto modelu jsou kolem centra uspořádány klínovitě se rozšiřující sektory s rozdílným způsobem využití. Tento model vychází ze skutečnosti, že města mají tendenci rozšiřovat se kolem dopravních tepen (obr. č. 1b). Třetí model, model mnoha jader, vypracovali Chauncy D. Harris a Edward L. Ullman v roce 1945. Tento model předpokládá existenci více jader, z nichž každé má svoji specifickou funkci, které se přitom mohou v prostoru města vícekrát opakovat (obr. č. 1c). Vznik těchto specializovaných center podmiňují různé faktory: potřeba vodního zdroje (průmysl), vylučující se koexistence některých funkcí, vysoké nájem v centru města aj.

Obr. č. 1: Modely vnitřní struktury města (zdroj: Ježek, 2004)

Vysvětlivky: A – model koncentrických zón, B – sektorový model, C – model mnoha jader (1 – centrum, 2 – lehký průmysl, 3 – čtvrtě nižších spol. vrstev, 4 – čtvrtě středních spol. vrstev, 5 – čtvrtě vyšších spol. vrstev, 6 – oblast těžkého průmyslu, 7 – okrajová obchodní centra, 8 – obytná předměstí, 9 – prům. předměstí, 10 – zóna dojížděky

Při studiu funkční prostorové struktury města je nezbytné kromě samotného popisu funkčních složek vystihnout také příčiny a mechanismy utváření těchto prostorových struktur. Mezi nejčastěji skloňované procesy, které působí na utváření vnitřní struktury města, patří revitalizace (oživení) popisující transformaci upadajících, opuštěných ploch, nacházející se nejčastěji ve vnitřních částech města. Opakem revitalizace je úpadek (centra,

předměstí, aj.). Proces komercializace znamená vytlačování obytné funkce zejména z vnitřních částí města (centrum a okolí). V současné době vznikají komerční plochy také při okrajích města, což označuje tzv. komerční suburbanizaci, která bude podrobněji popsána v kapitole č. 8 Urbanizační proces ve vývoji Olomouce. Dalšími procesy působící při utváření městské prostorové struktury je militarizace, což znamená zabírání ploch armádou (často v blízkosti centra), opakem je potom demilitarizace, nahrazování ploch armády jinými funkcemi (průmysl, služby). Industrializace je spojena s rozmachem průmyslu a vytvářením nových průmyslových zón, deindustrializace potom znamená úpadek průmyslu zejména v centru města, který je zapříčiněn nedostatkem volných ploch, velkými náklady na přestavbu a špatnou dopravní dostupností. Mezi další působící procesy, které jsou více spojené se sociální prostorovou strukturou (viz níže) je možné zahrnout gentifikaci (proces rehabilitace domovního fondu spojených s nahrazením sociálně slabšího obyvatelstva skupinami obyvatel s vyššími příjmy), ghettoizaci (opak gentifikace) nebo rezidenční suburbanizaci (stěhování obyvatel z kompaktního města do zázemí – viz kapitola č. 8).

Třetím a posledním typem vnitřní prostorové struktury města je sociální prostorová struktura, která zachycuje zejména charakteristiky vázané většinou na trvale žijící obyvatelstvo, méně často je pak sledované také přechodně bydlící či obyvatelstvo dojíždějící za prací. Posuzování sociální prostorové struktury se kromě geografie zabývá také sociální antropologie, sociologie a demografie.

Jednotlivé prvky prostorové struktury jsou vzájemně velmi provázány. Při výzkumu vývoje města Olomouce byl kladen důraz na popis funkčních prostorových struktur, zjištění a objasnění mechanismů změn funkční prostorové struktury s použitím některých dostupných demografických charakteristik.

3.3 Fáze urbanizačního procesu

Obecně lze říci, že urbanizace je proces stávání se městským, tzv. poměšťování krajiny. V užším slova smyslu je možné chápat urbanizaci v několika rovinách, které se vzájemně prolínají. V prvním, demografickém pojetí se urbanizací rozumí zvyšování podílu městského obyvatelstva a jejich koncentraci do větších sídel. Druhým pojetím, ekonomickým, se urbanizace chápe jako proces spojený s industrializací, migrací obyvatel z venkova do měst a koncentrací výrobních prostředků a kapitálu. Třetím, behaviorálním

pojetím je nazýván proces změny společnosti, který mění životní styl lidí, jejich postoje a hodnoty. Jak již bylo řečeno, všechny tři pojetí jsou velmi provázané a tvoří rozdílné projevy urbanizace.

Za období vzniku urbanizace je považováno už samotné zakládání měst, v užším pojetí je počátek urbanizace stanoven na období průmyslové revoluce, kdy dochází k bouřlivému rozvoji měst a větší koncentraci lidí ve městech. Sledování fází urbanizace, tedy vývoje měst, je jednou z předních témat sociální geografie. V této části budou vymezeny fáze urbanizačních procesů, které budou v následujících kapitolách sledovány na vývoji města Olomouce. Zvolena byla klasifikace podle Van den Berga (1982), protože je v současnosti v České republice nejpoužívanější teorií při studiu vývoje měst.

Van den Berg a kol. (1982) rozeznává čtyři fáze urbanizačních procesů: urbanizaci, suburbanizaci, deurbanizaci a reurbanizaci. Urbanizace je charakteristická především migrací obyvatel z venkova do měst. Motivací obyvatel je hlavně poptávka po pracovních silách ve městech spojená s rozvojem průmyslu. Dochází k přelidnění center měst, obyvatelstvo se koncentruje v blízkosti továren, vznikají nové čtvrti a následně může docházet ke zhoršování kvality životních podmínek obyvatelstva.

Druhou fází je suburbanizace, která je způsobena přesunem obyvatelstva z jádrového města do tzv. suburbii (zázemí) vlivem preference bydlení určitých skupin obyvatel v klidnějším zázemí města. Podmínkou je především rozvoj dopravy a infrastruktury, dochází k oddělení bydlení a pracoviště a k vysokému nárůstu přepravních toků. Suburbia jsou stále funkčně spojena s městem (dojížděka do zaměstnání, za službami apod.), vytváří se městské aglomerace, ve kterých dochází ke stagnaci jádrového města a naopak k rozvoji okolních menších středisek. Rozlišují se dvě formy suburbanizace, rezidenční a komerční. Rezidenční suburbanizací se rozumí osídlení periferních oblastí města, realizované výstavbou rodinných domů a nízkopodlažní zástavbou (vznik satelitních městeček). Komerční suburbanizace zahrnuje vznik nových obchodních, výrobních, skladovacích a logistických areálů. Podle většiny autorů se suburbanizace (komerční i rezidenční) v České republice projevuje od první poloviny 90. let. Komerční suburbanizace se většinou projevuje výstavbou na zelené louce, kterou Jackson (2002) hodnotí jako nejméně 4,4 x dražší než rozvoj v brownfields (pozemky a stavby uvnitř města, které ztratily svoje původní využití). Při výstavbě nových suburbánních oblastí přitom nedochází k plošnému, kontinuálnímu růstu příměstské zóny velkých měst, ale naopak zde existuje velká nerovnoměrnost. Nová výstavba je realizovaná v příhodných lokalitách podél dopravních komunikací, v blízkosti větších sídel s rozvinutou

infrastrukturou a v atraktivních lokalitách, které splňují hlavní požadavky pro „zdravé“ bydlení v dosahu města (Ouředníček, Temelová, 2008). Problémem nově vybudovaných čtvrtí rodinných domů je absence veřejných prostor, občanské vybavenosti a návaznosti na starou zástavbu. Prohlubuje se tak funkční a prostorová fragmentace, dochází k sociální segregaci nově příchozích obyvatel a starousedlíků. Žádoucím faktorem je naopak vznik nové výstavby v návaznosti na původní sídla, která jsou obsloužena hromadnou dopravou a poskytují alespoň základní občanskou vybavenost. Lokalizace komerčních areálů podléhá především dobré dopravní obsluze podniku, naopak jen malý vliv má na umístění těchto areálů rozložení ploch bydlení. (Sedláková, 2005). Proto někdy mohou vznikat velké průmyslové podniky u obytných čtvrtí nebo naopak, a to ve většině případů, vznikají podél hlavních dopravních tepen města, čímž neustále zvyšují tlak na budování větších dopravních ploch okolo města.

Obě výše uvedené fáze urbanizačních procesů, urbanizace a suburbanizace, jsou dnes hlavními procesy měnící prostorovou strukturu měst. Tyto procesy nejsou striktně oddělené, naopak existují lokality, kde se uplatňují zároveň. Podle Sýkory (2003) se jedná o urbanizaci, pokud se město rozšiřuje jako jeden celek. V případě, že dochází k výstavbě v prostorech oddělených od kompaktního města většími neurbanizovanými plochami, hovoří o suburbanizaci. Postupem času však mohou být tyto lokality pohlceny rozrůstajícím se kompaktním městem.

V souvislosti se suburbanizací je především v oblasti územního plánování zmiňován pojem urban sprawl. Jedná se o neřízený rozvoj, který je charakteristický zabíráním stále nových zelených ploch, rozvolněnou zástavbou a neustálým ukrajováním volné krajiny. Urban sprawl dále zvyšuje dopravní zátěž, zatěžuje životní prostředí a představuje i větší ekonomickou zátěž (vyšší daně). Často je urban sprawl chápán jako negativní projev suburbanizace. Podle Ouředníčka (2008) patří mezi nejvýznamnější dopady urban sprawl fragmentace území, absence cest a veřejných prostor, problematický a drahý odvoz komunálního odpadu a úplná závislost na osobním automobilu.

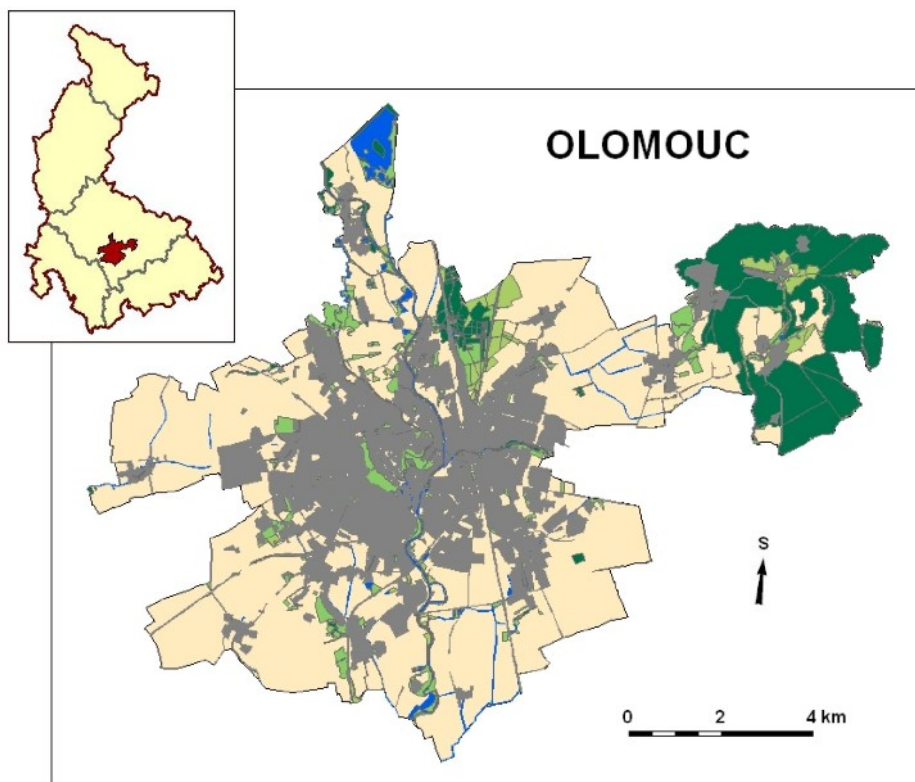
Třetí stádium se nazývá deurbanizace, při které dochází k úbytku obyvatel v celém městském regionu. V počátcích této fáze je dosaženo zlomového bodu, po kterém nastává vylidňování celé aglomerace. Významnou roli hraje přetížení dopravní sítě a infrastruktury a zhoršení životního prostředí. Město přestává být atraktivní nejen pro bydlení, ale i pro ekonomické činnosti a dochází tak k přesunu obyvatel do malých a středních měst, která ještě nejsou zahlcena. Tuto fázi je možné sledovat především v amerických městech, v Evropě nedosáhla krize vnitřních měst takovýchto rozměrů.

Poslední fází je reurbanizace, která je řešením, resp. alternativou deurbanizace, jež je výsledkem cílených programů městské správy pro zlepšení dopravní situace, technické a sociální infrastruktury. Reurbanizace představuje racionálnější využití území města, rozvoj je usměrňován především uvnitř města modernizací, přestavbami a zahušťováním objektů včetně ochrany rekreačních a přírodních ploch. V poslední fázi pak dochází opět ke koncentračním procesům a začátku dalšího cyklu vývoje měst (fáze urbanizace).

4. Vymezení území

Město Olomouc se nachází ve východní části České republiky v nivě řeky Moravy. Nachází se na rozloze 10 330 ha a skládá se celkem z 26 katastrálních území. Olomouc je se svými 102 607 obyvateli (údaj ze SLDB 2001) pátým největším městem České republiky. Od 1. 1. 2001 je centrem Olomouckého kraje, který je vymezený pěti okresy: Olomouc, Prostějov, Přerov, Šumperk a Jeseník.

V následující kapitole bude podrobněji popsán historický vývoj města a současná socioekonomická situace Olomouce. V historickém přehledu bude odkázáno pouze na novější kapitoly dějin, které se vztahují k vývoji města ve 20. století.

Obr. č. 2: Vymezení zájmového území

4.1 Historický přehled - od zbourání hradeb po 21. století.

Pevnost Olomouc (1700 -1914)

V polovině 18. století se Olomouc stala významnou rakouskou pohraniční pevností kvůli obavám z pruských vojsk. Svoji úlohu sehrála především při pruském obléhání

Olomouce v roce 1758, jež bylo ukončeno bitvou u Domašova, ve které rakouské vojsko porazilo pruskou armádu a donutilo ji stáhnout se zpět. Toto vítězství, které bylo dlouhou dobu oslavováno jako nejvýznamnější událost v historii města (Tichák, 2005), ještě posílilo postavení Olomouce jako obranné pevnosti a začalo se tak se stavěním tzv. vnějšího prstence opevnění, dnešních fortů (pevnůstek) v okolí Olomouce. Poslední pevnost (v Radíkově) byla postavena až v roce 1876, o více než století později od vyhlášení pevnosti.

Z hlediska územního, hospodářského i společenského rozvoje byl statut pevnosti Olomoucí velkou přítěží. Představitelé města usilovali o zrušení pevnosti již od roku 1866 po skončení prusko-rakouské války, kde se ukázala Olomouc jako nepotřebná a nákladně udržovaná pevnost (Tichák, 2005). Dlouho odkládaného definitivního zrušení pevnostního statutu se Olomoučané dočkali až v roce 1886.

Když padly pevnostní brány, začala komplikovaná jednání o zakoupení fortifikačních pozemků před hradbami, které nakonec po dlouhých jednáních připadly městu. Vlastní městský katastr uvnitř hradeb měřil 53 hektarů a po dalších nákupech pozemků od sousedních obcí dosáhl do roku 1918 rozlohy přes 300 hektarů. V roce 1885 je vydán Upravovací plán zpracovaný městským stavebním úřadem, který se potýkal především s otázkami zástavby pevnostních pozemků, jež se dotýkaly nejenom olomoucké veřejnosti, ale také obyvatel okolních obcí, kteří si byli vědomi možnosti budoucího splynutí obcí s městem. V této době vzniká například nová výstavba Nových Hodolan a Úřední čtvrti v katastru Nové Ulice, která je dnes charakteristická výstavbou reprezentativních soukromých vil, činžovních a nájemních domů, zatímco při výstavbě blíže k historickému jádru dominovaly veřejné budovy (Schulz, 2002). Dalším charakteristickým rysem tohoto období je zvětšování obytných celků Olomouce ve směru západ-východ, zatímco v severojižním směru převažovaly průmyslové plochy nebo plochy ke zřízení nových komunikací. Nutno podotknout, že k rozvoji jak obytných čtvrtí, tak ploch průmyslových katastr Olomouce nestačil, a proto proces zástavby prorůstal rovněž do katastrů sousedních obcí a vyvolával první úvahy o potřebě integrace.

Většina obcí na obvodu Olomouce se v tomto období rozšiřovala živelně obnavováním silnic směřujících k městu s výjimkou Nové Ulice a Hodolan, které byly usměrňovány na podkladě zastavovacích plánů. Na rozvoj předměstských sídel mělo dále velký vliv prohlubování infrastruktury železniční sítě (existovaly zde 2 nádraží – hlavní nádraží na trati Přerov – Česká Třebová a nádraží Nová Ulice na trati Olomouc – Kostelec na Hané - Prostějov) a soustředění průmyslu kolem hlavní trati Přerov - Česká Třebová

(především Staré Hodolany, Nové Hodolany, Bělidla a Pavlovičky). Rozvoj vnitřního centra a okolních obcí tedy probíhal odděleně vlivem absence jednotného administrativního celku a některé obce (např. Nová Ulice, Hodolany) se rozvíjely dokonce rychleji než vnitřní město, které se nejdříve muselo vypořádat s odstraněním hradeb.

První republika (1918 - 1938)

Osamostatnění Československa a vznik První republiky znamenalo obrovské nadšení Čechů a snahu o vytlačení všeho německého. V Olomouci mělo české obyvatelstvo lehkou převahu (9 772 Čechů k 8 089 Němců, údaj z r. 1919). Důležitým krokem nejen pro utvrzení české převahy, ale především pro další rozvoj Olomouce, bylo vytvoření Velké Olomouce v dubnu 1919. K městu bylo tehdy připojeno 13 obcí (Hodolany, Nová Ulice, Bělidla, Černovír s osadou Klášterní Hradisko, Hejčín, Chválkovice, Lazce, Nové Sady, Nový Svět, Neředín, Pavlovičky, Povel a Řepčín), které však v té době ještě nebyly s městem stavebně propojeny.

Po připojení předměstských obcí vznikla potřeba nového zastavovacího plánu, kterým byl pověřen architekt Ladislav Skřivánek (více o vzniku a podobě plánu v kapitole 4.2). Hlavním cílem plánu bylo propojit zástavbou vnitřní město a předměstí a vytvořit jednotný sídelní útvar. Vlastní realizace výstavby byla zatížena železnicí Olomouc - Kostelec na Hané - Prostějov, která protínala stavebně nejvhodnější území, četnými velkými kasárnami a nedokončenou regulací Moravy a Mlýnského potoka, která bránila výstavbě především v severní části města. Obytná výstavba probíhala zejména v Úřední čtvrti, na Lazcích, na Letné a kolem nového kostela v Hejčíně (vilové čtvrtě), rodinné domky pak vznikaly v Černovíře, na Povlu, na Nových Sadech a i na jiných předměstích. Výstavba činžovních domů se soustředila mezi ulicí Pasteurovou a Praskovou směrem k nádraží, pro nejhudší byly postaveny malometrážní byty na Povlu, na Novém Světě, v Neředíně, Hejčíně i Chválkovicích. V období První republiky bylo postaveno 1747 domů (v r. 1919 měla Olomouc 3050 domů, v r. 1938 5060) (Schulz, 2002).

Postavení Olomouce v rámci republiky bylo velmi oslabeno. Původní moravská metropole neudržela krok s Brnem zejména díky svému dřívějšímu charakteru pevnosti. V Olomouci nebyla vysoká škola a kromě arcibiskupství a krajského soudu zde nebyla žádná instituce nadokresního významu s výjimkou armády, která zde měla po Praze druhou největší posádku. Ekonomika Olomouce se značně posílila připojením předměstských obcí, z nichž zvláště Hodolany se staly tovární čtvrtí města (Schulz, 2002).

Poválečné období a nástup socialismu (1945 - 1960)

Z poválečného dění je v Olomouci z hlediska jeho dalšího vývoje důležitý odsun Němců, při kterém z Olomouce odešlo kolem 18 000 lidí, počet obyvatel města se tak náhle snížil na hranici kolem 50 000 obyvatel. Jejich majetek se pak ocitl v rukou státu, což vlastně znamenalo první etapu znárodnění. Dalším zásahem do majetku byly říjnové znárodnovací dekrety, které se dotkly především německých podniků, jako například závodů Milo, železáren Kosmos a všech sladoven. Dekrety se v Olomouci také staly právním základem národních podniků Zora, Severomoravské mlýny či Sigma-pumpy (Schulz, 2002). Událostí, která velmi zasáhla do kulturního a společenského života Olomouce, bylo znovuotevření olomoucké univerzity v roce 1946, která přijala jméno historika Františka Palackého.

Po převratu v roce 1948 následovala další obrovská vlna znárodnování podniků, což se týkalo všech živností nad 50 zaměstnanců, přičemž menší podniky byly přiřazeny k větším nebo byly úplně zrušeny. Prioritou budování centrálně plánované ekonomiky byl rozvoj těžkého průmyslu, což vyústilo ve snahu vybudovat ve městě na zelené louce nějaký velký podnik. Tento projekt se naštěstí nepodařilo realizovat, a tak vzniklo jen několik menších národních podniků. Největší průmyslovou investicí první poloviny padesátých let byla výstavba chemicko-farmaceutického podniku Farmakon.

Ačkoliv bylo budování průmyslu prioritou země, začalo se i s budováním obytných komplexů. V Neředíně bylo postaveno tzv. sídliště 1. pětiletky, vznikly i menší bytové jednotky na Povlu, Kyjevském nábřeží a na Nových Sadech. Do podoby města výrazně zasáhlo zrušení a kanalizace Mlýnského náhonu na dnešní třídě Svobody, která měla za následek zánik meandrujících ramen kolem hlavního toku Moravy. Za zmínku ještě určitě stojí vybudování hvězdárny ve Slavoníně v roce 1955 nebo otevření zoo na Svatém Kopečku o rok později.

Za socialismu (1960 - 1989)

Na počátku 60 let se Olomouce zásadně dotkla nová územní organizace státu. Z bývalého Olomouckého a Ostravského kraje byl vytvořen Severomoravský kraj, ve kterém jasně dominovala Ostrava a Olomouc se tak změnila na pouhé okresní město. Další proměnou v administrativním členění bylo připojení 14 okolních obcí (v roce 1974 Holice, Slavonín, Týneček, Kopeček, Radíkov, Droždín a Samotíšky, o rok později došlo k připojení Bystrovan, Nedvězí, Nemilan, Topolan, Křelova a Chomoutova, poslední se v roce 1980 připojila obec Lošov). Olomouc se rozrostla o 13 474 obyvatel a katastrální rozloha se zvětšila z 42 000 ha na 116 000 ha. Na růstu počtu obyvatel se kromě

administrativních změn a přirozeného přírůstku také velmi výrazným způsobem podílela migrace obyvatel směrem do města.

Nejvýznamnějším průmyslovým odvětvím bylo strojírenství, který reprezentovaly především Moravské železářny, Sigma Olomouc, TOS aj. Důležitým odvětvím pak bylo potravinářství (Zora, Milo, Seliko, od r. 1967 Olma). Zemědělství se potýkalo s vlnou slučování zemědělských podniků v šedesátých a poté v sedmdesátých letech, po které zůstalo na území města jen několik družstev – JZD Černovír, JZD Chválkovice a JZD Nedvězí.

Město Olomouc se v této době potýkalo především s nízkou bytovou zástavbou spojenou s chátrajícím bytovým fondem. Růst bytů byl ze tří čtvrtin realizován komplexní bytovou výstavbou: sídliště na Nové Ulici, Povlu, Nových Sadech, Lazcích a Neředíně – Tabulovém vrchu. Kvalitu bydlení v panelových domech nepříznivě ovlivňovala nedostatečná bytová údržba, ale také koncepční a urbanistické chyby jednotlivých sídlišť. Snaha o optimalizaci funkčnosti a vyváženosti je nejvíce patrná na Nové Ulici, kde vyrostla i nová dominanta Olomouce – čtrnáctipodlažní obytný dům s nadstavbou vodojemu, protikladem je potom sídliště v Neředíně známé jako „Mačkalov“.

Po nástupu období normalizace se podepsala přítomnost sovětských vojsk a s tím spojený nárůst ploch potřebných pro armádu. Na tomto místě je také vhodné zmínit výstavbu Prioru, která byla doprovázena tehdy nejvýraznějším projevem odporu občanů. Byla zorganizována podpisová akce, která byla iniciována pracovníky probíhajícího archeologického výzkumu. Iniciátoři výzvy byly odsouzeni k peněžitému tratu a zbaveni funkcí a obchodní dům Prior vystavěný těsně vedle chrámu Sv. Mořice dodnes narušuje jinak zachované historické centrum Olomouce.

Polistopadový vývoj (1989 - 2000)

Události z konce roku 1989 ovlivnily další vývoj města Olomouce, a to ve všech sférách. Už v roce 1990 byl Olomouci opět přiznán titul statutárního města a o rok později se Olomouc stala sídlem Olomouckého kraje. V roce 1992 se od Olomouce osamostatnily obce Bystrovany a Samotíšky, o tři roky později Křelov s Břuchotínem. Dalším výrazným krokem ve vývoji Olomouce byl odchod sovětských vojsk a následné zeštíhlení armády České republiky. Některé armádní objekty tak byly předány do civilního sektoru. Větší pozornost byla také věnována historickému dědictví Olomouce, jak historickému jádru, které bylo sice vyhlášeno městskou památkovou rezervací již od roku 1971, nicméně potřebovalo mnoho renovací, tak i mladším, avšak architektonicky hodnotným stavbám.

Úsilí vyvrcholilo zapsáním sousoší Nejsvětější Trojice do seznamu UNESCO.

V průmyslu docházelo k transformacím na akciové společnosti (Sigma na ISH a ISH Čerpadla, Strojbal na MOPOS), s.r.o. (MEZ, TOS) a ke vstoupení zahraničního kapitálu do několika podniků (elektrotechnický závod v Holici, Zora Nestlé). U některých podniků docházelo k redukci výroby (TOS, sladovny), problematickým závodem se stal Farmak a. s. (dříve Farmakon), který způsoboval značné ekologické zatížení. Kontroverzním tématem se v druhé polovině devadesátých let staly velkoplošné prodejny, jež vyrostly zejména u výpadových cest, ale i ve městě (např. Kaufland v halách někdejšího podniku TOS) (Schulz, 2002).

4.2 Současná socioekonomická charakteristika města.

Olomouc je díky své bohaté historii kulturním, církevním a hospodářským centrem střední Moravy. Z ekonomického pohledu lze charakterizovat Olomouc jako průmyslové město s rozvíjejícími se službami. V průmyslu jsou dominantní tradiční obory - strojírenský a potravinářský průmysl. Firmy, které působí v Olomouci už řadu let ukazují tab. č. 1.

Tab. č. 1: Přehled tradičních podniků v Olomouci (zdroj: <http://www.olomouc.eu>)

název podniku	činnost	historie, vznik, trendy
FARMAK a.s.	výroba léčivých látek, meziproductů a čisticích a desinfekčních prostředků	1934 vznik, a.s. založena 1992 jako nástupce s.p. Farmakon
Hanácký masokombinát a.s.	výroba jatečních a masných výrobků	tradice Městských jatek od počátku 20. stol., založení a.s. v r. 1994
ISH a.s. ISH Čerpadla a.s.	výroba odlitků a modelových zařízení výroba čerpadel a závlahové techniky	závod založen 1907, r. 1997 rozdělen na dva samostatné právnické subjekty
Moravské železářny a.s.	výroba strojních součástí	historie firmy sahá až do 1. čtvrtiny 19. stol., a.s. založena v r. 1994
Nestlé Česko s.r.o. závod ZORA	výroba čokolády a čokoládových pochoutek	více než stoletá tradice, od r. 1999 součást potravinářského koncernu Nestlé
Obráběcí stroje Olomouc s.r.o.	výroba obráběcích strojů	vznik r. 1922, současná právní norma 1993
OLMA a.s.	výroba konzumního, sušeného mléka a mléčných výrobků	provoz mlékárny zahájen v r. 1970
Solné mlýny Olomouc a.s.	výroba soli a solných výrobků	výroba zahájena v r. 1924, 1992 založena a.s.

Vstupem zahraničních investic dochází k dalšímu rozvoji strojírenství,

elektrotechnického průmyslu a také polygrafie. Zahraniční investoři využívají především připravené průmyslové zóny. Od roku 1998 byly otevřeny dvě průmyslové zóny – Keplerova a Pavelkova (viz tab. č. 2 a 3), které jsou dnes již plně obsazeny převážně zahraničními investory. Od roku 2006 byla otevřena nová průmyslová zóna Šlechtitelů ve spolupráci s Univerzitou Palackého, určená pro menší podnikatele. Město také aktivně přistupuje k revitalizaci starých nevyužitých průmyslových ploch – tzv. brownfields. Příkladem může být rozsáhlý projekt nákupního a zábavního centra „Šantovka“, které vznikne v bývalém průmyslovém areálu Mila.

Tab. č. 2: Přehled firem v průmyslové zóně Keplerova (zdroj: <http://www.olomouc.eu>)

název firmy	činnost	zahájení výroby
FARDIS CZ, s. r. o. (Belgie)	výroba plastových a pryžových výrobků, výroba obalových materiálů z polyethylenu	1999
M.L.S. Holice, spol. s r. o. (Francie)	výroba alternátorů, prodej, servis a opravy elektrických strojů točivých	2000
Senior Automotive Czech s. r. o. (Velká Británie)	výroba tvarovaných hliníkových a ocelových trubek pro automobilový průmysl	2001
Czech Republic Onamba s. r. o. (Japonsko)	výroba kabelových svazků a indukčních cívek	2001
Smurfit Kappa Olomouc, s. r. o. (Nizozemí)	výroba a zpracování vlnité lepenky, návrh a výroba obalů z vlnitých lepenek s ofsetovým potiskem	2004

Tab. č. 3: Přehled firem v průmyslové zóně Pavelkova (zdroj: <http://www.olomouc.eu>)

název firmy	činnost	zahájení výroby
WEBA Olomouc, a. s. (Rakousko)	výroba velkých lisovacích nástrojů pro strukturní díly s vysokou a nejvyšší pevností	1992
RAF ARMATURY s. r. o. (Itálie)	výroba vodovodních baterií	1999
Timken Česká republika s. r. o.* (USA)	výroba jehličkových a válečkových ložisek pro automobilový a strojírenský průmysl	2001
MAFRA, a. s. (Německo)	nakladatelská a vydavatelská činnost, polygrafická výroba	2001

Olomouc má díky své vnitrozemské poloze dobré vnější dopravní spojení. Klíčovou je pro město zejména doprava silniční a železniční, letecká, vodní, cyklistická a pěší plní rekreační a sportovní funkci. V říjnu 2003 byl do provozu uveden patnáctikilometrový obchvat Olomouce, který výrazně urychlil průjezd městem a zároveň se stane součástí budoucí 173 km dlouhé rychlostní komunikace R35 Hradec Králové – Lipník nad Bečvou. Olomouc je také důležitým železničním uzlem, z něhož vychází pět

trati včetně přímé trasy na Prahu.

V Olomouci je vzhledem k administrativní, kulturní a vzdělávací funkci silně zastoupen sektor veřejných služeb reprezentovaný vysokoškolským vzděláváním, kvalitními zdravotnickými službami (Fakultní nemocnice) a sociálními službami. Komerční služby jsou zastoupeny zejména velkými obchodními řetězci, které umisťují své prodejny zejména u výpadových komunikací (př.: Globus, nákupní středisko Olomouc City, Tesco, nákupní středisko Olomouc-Haná, Terno, OBI,...). Ve městě má také silný potenciál cestovní ruch, který láká turisty především na bohatou historii Olomouce, vzácně zachovalé středověké jádro a památku UNESCO – sloup Nejsvětější Trojice.

Z hlediska rozložení bytového fondu jsou v Olomouci stále nejsilněji zastoupena sídliště, kde bydlí téměř 43 tisíc obyvatel (41,77 %) (SLBD, 1991). V Olomouci se v průběhu socialistické výstavby zformovalo celkem pět lokalit. Dvě menší sídliště se nacházejí v S části města (Lazce) a v JV části (Holice-NovýSvět). Nejrozsáhlejším sídlištěm je lokalita Neředín, která je nejstarší sídlištní výstavbou a potom také sídliště Povel-Nové Sady, které je naopak nejmladší výstavbou tohoto typu. Výstavba tohoto sídliště probíhala ještě v devadesátých letech. Poslední lokalitou je Nová Ulice v Z části města. Pro tento typ bydlení je charakteristická velmi vysoká hustota zalidnění - 8745 obyv./km² (SLBD, 1991).

V současné době dochází k nárůstu bytové výstavby vzniká jak na území kompaktního města, tak i v příměstské zóně. Obecně je tato výstavba realizovaná developerskými projekty. Z nejznámějších lokalit nové bytové výstavby je to např. Lokalita Horní lán na JZ okraji města, kde se kromě výstavby bytů realizuje i výstavba velkoplošných obchodních objektů. Mezi další lokality patří např. Bytový komplex Mošnerova v těsné blízkosti sídliště Nová Ulice, stavba komplexu Pyramida v lokalitě Okružní nebo např. Lokality Handkeho či Rooseveltova. Z lokalit, které se nacházejí mimo kompaktní zónu, je nejvýznamnější Chomoutov v S části města, který nabízí téměř 150 stavebních parcel a je podobně jako většina projektů ve městě realizován developersky. (Ptáček, Szczyrba, 2004)

5. Metody a postup prací

5.1 Studium odborné literatury

Studium odborné literatury bylo použito zejména při výzkumu urbánní geografie, především pak problematiky prostorové struktury města a teorií vývoje měst. Dále bylo využito mnoha odborných článků zabývajících se sledovanou problematikou. V neposlední řadě bylo nezbytné nastudovat platnou českou legislativu v oblasti územního plánování a existující územně-plánovací dokumentaci.

5.2 Sběr dat

Stěžejními daty použitými v této práci byly územní plány Olomouce 20. století. Bylo však velmi nesnadné získat všechny tyto územní plány, protože v průběhu času, střídání vlád a režimů nebyly všechny územní plány na Magistrátě města Olomouce. S velkým úsilím pracovníků Magistrátu se nakonec podařilo získat kompletní časovou řadu platných územních plánů 20. století. Územní plány byly z let 1933, 1955, 1985 a 1999, jejich podrobný popis předkládá kapitola č. 6 Územní plány Olomouce 20. století. S výjimkou ÚP z roku 1999 (současně platný ÚP) se plány nacházely na několika arších papíru, které bylo pro tvorbu analýz v GIS nutné převést do digitální podoby.

Kromě územních plánů byla pro studium urbanizačních procesů v současnosti použita data obytných ploch k roku 2009 převzatá z Magistrátu města Olomouce a statistická data o počtu obyvatel ze Sčítání lidu domů a bytů v období 1930 – 2001.

Mezi další metody sběru dat použitými v této práci patří terénní šetření, které probíhalo zejména za účelem studia urbanizačních procesů. Byla pořízena rozsáhlá fotodokumentace, která se stala cenným podkladem při odlišení projevů urbanizace a suburbanizace.

5.3 Příprava územních plánů – georeferencování, digitalizace, konverze dat

Staré územní plány bylo nejprve nutné naskenovat na velkoformátovém skeneru a poté pomocí georeferencování jej převést do souřadnicového systému S-JTSK. Byla vybrána afinní transformace s použitím vřícovacích bodů. Jako podklad pro georeferenci

sloužila katastrální mapa převzatá pomocí WMS služby z webu ČÚZK. Převedení do systému S-JTSK bylo bezproblémové u územních plánů z let 1955 a 1985, jelikož jejich podkladem byla katastrální mapa, a tak bylo snadné nalézt vhodné vřícovací body. Navíc byly oba výkresy vyhotoveny v systému S-JTSK (podle katastrální mapy), takže transformace spočívala jen v umístění obou výkresů do souřadného systému. U nejstaršího územního plánu byla situace složitější, protože jeho podklad tvořila jen topografická mapa, která obsahovala jen málo význačných a stálých objektů, které byly vhodné pro vřícovací body. Navíc tento plán nebyl vyhotoven v systému S-JTSK, a tak musela proběhnout jeho transformace.

Po úspěšném georeferencování všech plánů bylo nutné je zdigitalizovat, tedy převést do vektorové podoby. Územní plány byly digitalizovány bez jakékoli generalizace tak, aby se neztratily žádné informace a vzniklé datové vrstvy pak bylo možné použít v široké škále úloh. Digitalizace byla velmi časově náročnou fází výzkumu díky velkému množství dat a jejich nesnadné interpretaci, kterou stěžovalo nepřesné provedení tehdejších územních plánů. Zejména u ÚP z roku 1955 se objevily problémy s neúplnou legendou, která navíc nebyla v mnoha kartografických znacích v souladu s mapou. Ke správné interpretaci tohoto územního plánu tak bylo nutné použít dalších podkladů, zejména tehdejších topografických map nebo terénního výzkumu.

Současný územní plán z roku 1999 již byl k dispozici v digitální vektorové podobě, nicméně jej bylo nutné převést z formátu dgn* do geodatabáze systému ESRI. Tato úloha se ukázala být velmi nesnadná a časově náročná, protože data byla uložena ve velmi složitých strukturách s obrovským množstvím chyb, které nebylo možné opravit pouze automaticky.

5.4 Geodatabáze

Po digitalizaci územních plánů, resp. konverzi dat byla vytvořena jednotná geodatabáze, která obsahuje 4 datasety (podle územních plánů), každý dataset pak obsahuje několik datových vrstev ve formátu shp. Množství vrstev se u všech datasetů liší v závislosti na množství informací, které s sebou územní plány nesly. Cílem geodatabáze bylo vytvořit úplný obraz všech územních plánů, které je ale možné vzájemně porovnat. Proto musela proběhnout i fáze atributové generalizace, ve které došlo ke sloučení kategorií jednotlivých územních plánů tak, aby bylo možné provádět srovnávací analýzy. Sloučení však proběhlo pouze na úrovni kategorizace, nikoliv geometrické generalizace.

* Formát dgn je nativním formátem výkresů Bentley Microstation.

Proto je možné geodatabázi využívat na dvou úrovních – jako úplný obraz územních plánů 20. století** nebo jako územní plány obsahující jednotnou legendu a umožňující tak celou škálu prostorových analýz.

5.5 Analýza vývoje města

Prostorové analýzy probíhaly v programu ArcGIS 9.2. Vstupními daty byla vytvořená geodatabáze, která obsahovala časovou řadu 4 územních plánů. Tyto územní plány byly nejprve jednotlivě studovány, teprve poté bylo přistoupeno ke srovnávacím analýzám. Důvodem byly značné nejednotnosti ve zpracování územních plánů.

Prvním problémem, který se vyskytl při provádění analýz, byla rozdílná velikost území v jednotlivých územních plánech. Pro exaktní srovnání všech časových období tak muselo být zájmové území z původní rozlohy dnešního Olomouce zmenšeno o více než polovinu. Tímto samozřejmě docházelo ke ztrátě informací.

Druhým problémem, se kterým se musel výzkum vývoje města Olomouce potýkat, byla zcela odlišná struktura a podrobnost legendy u jednotlivých ÚP. Tato skutečnost byla řešena atributovou generalizací, která musela být provedena s velkou pečlivostí a uvážeností tak, aby došlo k co nejmenší ztrátě informace a zároveň aby takto získané informace byly opravdu věrohodné a nezkreslené. Z důvodu nutnosti značné atributové generalizace byly ponechány územní plány i v původní, zcela nezměněné podobě a byly analyzovány i samostatně tak, aby byl vytvořen nejlepší možný obraz prostorového uspořádání města v daném období.

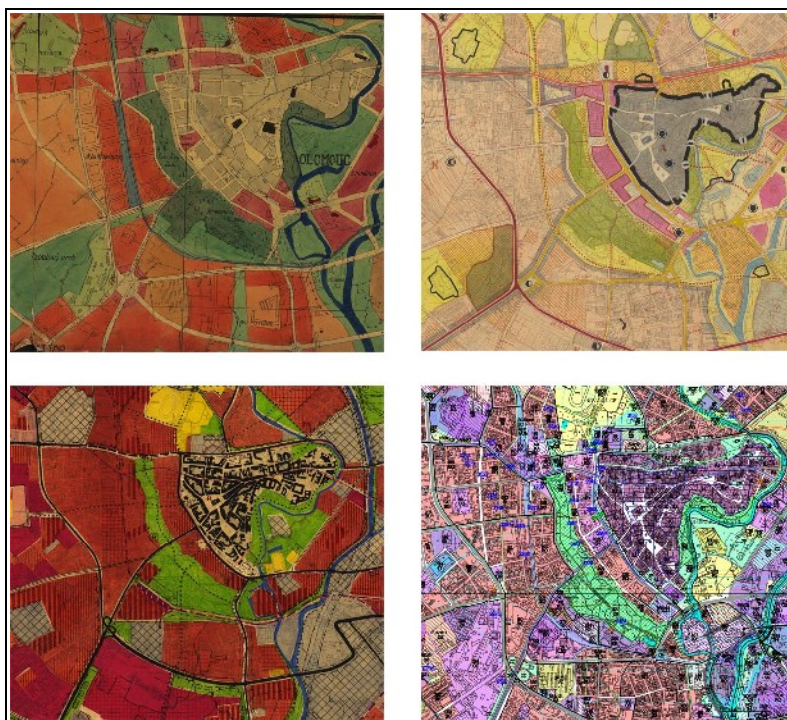
Výstupem výzkumu prostorové struktury města jsou mapy územních plánů z každého sledovaného období a jejich podrobný rozbor, dále analýzy změn prostorových struktur Olomouce dokumentující vývoj města v průběhu 20. století s důrazem na obytné funkční plochy, které byly poté jedním ze vstupů pro studium fází vývoje města (především fáze urbanizace a suburbanizace). Kromě samotné geodatabáze územních plánů bylo využito dalších dostupných dat především ze Sčítání lidu, domů a bytů. V poslední kapitole Urbanizační proces ve vývoji Olomouce jsou pak předloženy výsledky výzkumu urbanizace a suburbanizace v Olomouci.

** Geodatabáze obsahuje pouze hlavní výkres ÚP z roku 1999.

6. Územní plány Olomouce 20. století

Územní plány a jejich tvorba se v průběhu posledního století v České republice měnila výrazným způsobem. Z pohledu kartografie se měnily a vyvíjely zejména použité mapové podklady nebo měřítko mapových výstupů - výkresů, ale také kartografické vyjadřovací prostředky, použitá symbolika, úroveň generalizace a v neposlední řadě i způsob zpracování až po dnešní plně digitální řešení. Celý tento vývoj částečně reflektuje změny, ke kterým docházelo i obecně v rámci kartografie. V mnoha ohledech je však tento vývoj pro problematiku územních plánů značně specifický.

V průběhu 20. století byly vytvořeny 4 územní plány města Olomouce. Prvním dokumentem zabývajícím se regulací ploch v Olomouci, je plán Velký Olomouc z roku 1930. Další dokument pochází z roku 1955 a nese název (Směrný územní plán města Olomouce). Třetí územní plán z roku 1985 je označen jako Olomouc – územní plán a konečně doposud platný územní plán z roku 1999 nese název Olomouc - Funkční regulace, limity využití území. V současnosti probíhá příprava tvorby nového územního plánu za využití územně analytických podkladů pomocí nejmodernějších technologií a metod CAD a GIS včetně online zapojení veřejnosti.

Obr. č. 3: Srovnání jednotlivých územních plánů. Vlevo nahoře ÚP z r. 1930, vpravo nahoře ÚP z r. 1955, vlevo dole ÚP z r. 1985, vpravo dole ÚP z r. 1999. Na obrázku je patrná použitá barevná škála i čitelnost jednotlivých výkresů.

Technické zpracování výkresů

Technické zpracování jednotlivých výkresů bylo samozřejmě do značné míry poplatné své době. Staré územní plány, tj. ÚP z roku 1930, 1955 a 1985, byly vytvořeny ručně, bez použití počítačové techniky, a tak se na ně vztahovalo množství omezení. Tehdejší zhotovitelé ÚP museli použít takové kartografické vyjadřovací prostředky, které byly schopni zakreslit ručně, ať už se jedná o tloušťku čar či složitost šraf. Proto v tehdejších územních plánech nemohlo být znázorněno takové množství informací, jaké známe dnes. Nutno podotknout, že to není v dnešních ÚP jen ku prospěchu. Naopak, dnešní územní plán působí pro běžného občana často až příliš složitě a nepřehledně. Přitom občané jsou jedněmi z nejčastějších uživatelů územního plánu a měl by na ně tudíž brán větší ohled.

Dalším technickým limitem, který není překonaný ani s nástupem počítačové techniky, je velikost výkresu. Územní plány nesou opravdu značné množství informací, a proto je snaha volit co největší měřítko, což má za následek velkou plochu výkresu. Staré ÚP řešily tuto skutečnost několika archy papíru, které byly buď volné (ÚP z roku 1955 a 1985) nebo nalepeny na tvrdých deskách (ÚP z roku 1930). Dnešní územní plán řeší stejný problém. Závazným se totiž stává až po jeho schválení, čemuž předchází vytištění a opatření patřičnými razítky a podpisy. Proto i když moderní sw nabízejí možnost změny měřítka a vytáhnutí jen potřebné informace, závazný ÚP je vždy jen v jednom měřítku a se všemi nutnými informacemi. Limitujícím faktorem je tedy velikost výstupního zařízení – plotru. Díky této skutečnosti pak vznikají někdy roztodivná měřítka způsobená snahou o co největší detail, avšak limitována velikostí tisku. V každém případě však způsobují ÚP vytištěné na několika arších velké nepřesnosti při případné digitalizaci a následné vektorizaci.

Měřítko mapy

Měřítko je jedním ze základních kompozičních prvků mapy. Podle něj se odvíjí podrobnost mapy, formát mapy i použitá symbolika. Ve starších ÚP bylo použito jednotné měřítko 1 : 10 000. Na tehdejší dobu postačovalo a bylo vybráno správně dekadicky, což umožňuje snadné odečítání vzdáleností, ploch aj. U dnešního ÚP je situace již jiná. Informací je v ÚP mnohem více, čemuž se musí přizpůsobit i měřítko mapy. Použité měřítko jednoho z územních plánů Olomouce (1 : 1600) avšak není zvoleno správně. Není dekadické, převod je značně složitý a uživatel tak nemá představu o vzdálenostech či

rozměrech ploch. Lépe by tedy bylo zvolit měřítko 1 : 1500 či 1 : 2000. Zvolené měřítko lze snad odůvodnit snahou o co největší podrobnost, která je ovšem limitována velikostí výstupního zařízení – plotru.

Legenda

Úplná, nezávislá, v souladu s označením na mapě, uspořádaná a strukturovaná – to jsou základní zásady, které by každá legenda měla splňovat. Jak ale v těchto kritériích ob stojí sledované územní plány Olomouce?

Nejstarší ÚP z roku 1930 má legendu velice jednoduchou. Obsahuje pouze 14 kategorií, které jsou sice uspořádané, ale nejsou nijak strukturované. Chybí zde dnešní charakteristické strukturování stav – návrh – výhled. Legenda není zcela úplná, chybí kategorie hranice katastrálních území. Ostatní zásady legendy splňuje. Zajímavostí je dvojjazyčnost legendy, v českém a německém jazyce, i když v němčině jsou názvy jen jakoby narychlo dopsány tužkou. Mimoto na územním plánu můžeme najít několik dalších dopsaných poznámek, např. popis barvy v legendě (asi aby se předcházelo diskuzím, zda je barva šedá, modrá nebo khaki) či prázdná políčka legendy (pravděpodobně si tehdejší kartografové zkoušeli, jak se jim legenda do výkresu vejde).

Legenda ÚP z roku 1955 obsahuje již mnohem více kategorií, které jsou uspořádány i strukturovány, i když pojem strukturovanost je v tomto případě poměrně v nadneseném významu. Celá legenda je totiž rozdělena pouze na dvě kategorie, které navíc nejsou vůbec vhodně rozděleny – první rozvržení ploch a druhá příměstská a městská zeleň, přírodní rezervace. Strukturovanost by měla být podle tematických kategorií, v tomto případě je ale vyčleněna jen zeleň, přírodní rezervace. V dalších zásadách je na tom legenda ještě hůře. Legenda zcela nesplňuje zásadu v souladu s označením na mapě. Liší se jak barvy v legendě a v mapovém poli, tak použité kartografické znaky. Rovněž není dodržena zásada úplnosti. Několik symbolů uvedených v mapě v legendě nenaleznete.

Územní plán z roku 1985 už v tomto hodnocení ob stojí o poznání lépe. Legenda je uspořádaná a je zde poprvé použito dnes již charakteristické strukturování na kategorie stav – návrh – výhled. Legenda je v souladu s označením na mapě a je úplná i nezávislá.

Dnešní územní plán se oproti starým ÚP liší svou obrovskou složitostí. Legenda je značně dlouhá, nicméně dobře strukturovaná na jednotlivé tematické kategorie a na stav – návrh - výhled. Je uspořádaná, nezávislá a v souladu s označením na mapě. Dále je také vhodné podotknout, že v roce 1985 tvořily územní plán tři lidé, dnes jich je v tiráži

uvedeno rovných osmnáct.

Obr. č. 4: Ukázka částí legendy ÚP z r. 1930 (vlevo nahoře), 1955 (vpravo nahoře), 1985 (vlevo dole) a 1999 (vpravo dole). Zatímco na prvním obrázku je legenda nestrukturovaná a plná dopisovaných poznámek, současný ÚP má již legendu plně logicky strukturovanou.

Použité barvy

Při volbě barevné škály mapy je třeba zvažovat hned několik faktorů: přiléhavost dané barvy k zobrazovanému jevu (např. modrá barva pro vodu, šedá pro průmysl), výraznost barvy korespondující s důležitostí prvku (např. červená barva pro bydlení) a již existující barevné stupnice vyjadřující daný jev (např. dnes již charakteristická žlutá barva pro rekreační plochy). Pokud zhodnotíme jednotlivé územní plány z těchto hledisek, tak nejlépe dopadne ÚP z roku 1985, kde jsou barvy použity velmi přiléhavě a jsou dobře odlišitelné. Dnešnímu ÚP je nutno vytknout zelenomodrou barvu pro vodní plochy a sytě modrou pro dopravní plochy. Stálost barev (použití stejných barevných stupnic v jednotlivých územních plánech) můžeme vysledovat až od r. 1985, kdy se objevuje již zmíněná žlutá barva pro rekreaci nebo např. šedá barva pro průmysl.

Čitelnost územních plánů

Územní plán je závazný dokument, podle kterého se odvíjí priority rozvoje města.

Proto je často vyvíjena snaha zobrazit v něm co nejvíce informací. Tím se ale výrazně snižuje čitelnost mapy, tedy to, jak snadno bude moct uživatel mapu číst. Zde téměř platí pravidlo: čím starší, tím čitelnější, a tedy pro čtenáře přívětivější. Dnešní územní plán totiž obsahuje takové množství informací, že se mapa pak stává pro obyčejného občana opravdovou hádankou. Řešením nastalé situace je správné vybalancování mezi dostatkem informací a dobrou čitelností mapy, například použitím více vedlejších výkresů, méně popisu v mapě aj. Řešením je také začít přistupovat k územnímu plánu jako k informačnímu systému o území. Většina územních plánů je dnes zhotovována digitálními technologiemi (především v prostředí CAD) a tedy možnosti jejich zobrazení v prostředí GIS jsou při dodržení základních topologických pravidel poměrně dobré. Prostředí GIS totiž umožňuje územní plán skládat z jednotlivých vrstev a je tedy čistě na uživateli kolik vrstev si z nabízeného množství zobrazí.

Obr. č. 5: Výřez z ÚP z r. 1985 a 1999 v původních měřítkách. I když je současný ÚP vytvořen v 6x větším měřítku, je stále mnohem nečitelnější než jeho předchůdce.

Připravovaný územní plán

Magistrát města Olomouce v současnosti připravuje nový územní plán. K 1. 6. 2010 je připraven koncept územního plánu, který obsahuje 2 varianty, jež se ovšem liší pouze v malých detailech. Zpracovatelem nového územního plánu je brněnský architektonický ateliér Knesl + Kynčl s.r.o. Příprava tohoto plánu je charakteristická nebývale širokou informační kampaní a velkou snahou Magistrátu města o zapojení veřejnosti do projednávání územního plánu.

Základní koncepcí pro rozvoj území města podle tohoto ÚP je vytvoření kompaktního města soustředěním rozvoje uvnitř města a nikoliv rozšiřováním zástavby do okolní krajiny a dále definovat hranice příměstských sídel a rozvíjet jejich začlenění do krajiny. ÚP se tak snaží ochránit zbývající volnou krajinu v okolí města a zabránit urban sprawl (neřízenému rozrůstání města). Další prioritou územního plánu je prosazovat

polyfunkčnost města a chránit zemědělskou krajinu, historickou cestní síť a nivu Moravy.

Nový územní plán se oproti předchozímu ÚP z roku 1999 velmi liší. Namísto několika desítek barev vymezujících funkční plochy je v tomto plánu použito pouze šest barev reprezentujících plochy smíšené obytné, plochy rekreace, plochy smíšené výrobní, plochy smíšené nezastavěného území, plochy lesní a plochy dopravní infrastruktury. Těmto šesti kategoriím je jasně definováno jejich hlavní, přípustné a podmíněně přípustné využití, jakékoliv jiné využití je potom pokládáno za zcela nepřípustné. V jistém smyslu je to návrat k nejstaršímu ÚP Olomouce 20. století z roku 1930, který také vymezoval pouze několik málo kategorií. Nový územní plán řeší podrobnější dělení funkčních ploch pomocí vymezení jedinečných lokalit (ve výkresu vymezeny kódem), kterým jsou podrobně vymezeny regulativy, hodnoty území a infrastruktura (občanská vybavenost, doprava, technické vybavení). Tento přístup poskytuje čtenáři rychle přehledný obraz o celém území a jeho využití, nevýhodou potom může být nutnost číst rozsáhlejší texty popisující jednotlivé lokality namísto pouhého zjištění funkční plochy.

7. Funkční prostorová struktura města Olomouce

7.1 Popis prostorových struktur města Olomouce

Tato část práce je věnována popisu funkčních prostorových struktur v jednotlivých časových obdobích (vymezeny vydáním zkoumaných územních plánů), srovnání jejich statistických charakteristik a kvantitativního zastoupení funkčních typů ploch a popisu jejich vzájemných vztahů, popř. vztahů k vybraným demografickým ukazatelům (data ze SLDB k vymezeným časovým úsekům).

rok 1930

Územní plán z roku 1930 zachycuje nejmenší území o rozloze 4070 ha. Zahrnuje 15 z dnešních 26 katastrů: Olomouc-město, Nové Sady, Nový Svět, Povel, Nová ulice (zčásti), Neředín, Řepčín, Hejčín, Lazce, Černovír, Klášterní Hradisko, Pavlovičky, Chválkovice, Bělidla a Hodolany. Tento územní plán má velmi jednoduchou legendu, která obsahuje pouze 14 kategorií, jež nejsou nijak strukturované, chybí dnešní dělení stavnávrh-výhled. Plochy tedy vyjadřují pouze navrhované plochy, což naneštěstí zhoršuje možnosti analýz. Tento nejstarší studovaný územní plán, stejně jako dva následující územní plány, je vyhotoven v měřítku 1:10 000.

Funkční prostorová struktura odpovídá výše uvedeným problémům. Vyznačuje se malou podrobností a některé funkční typy úplně chybí nebo jsou sloučené s jinými (např. občanská vybavenost je znázorněna stejně jako plochy armády, chybí plochy rekreace). Úplná funkční typizace ÚP je znázorněna v příloze č. 2. Je zde patrná velká převaha obytných ploch, která je způsobena tehdejšími trendem velkého přírůstku obyvatel a očekáváním jeho dalšího růstu (v období 1900 – 1930 stoupl počet obyvatel téměř o polovinu), rozloha obytných ploch byla tak koncipována pro město se 150 000 obyvateli. Plochy bydlení jsou dále doplněny rozsáhlými plochami zeleně, které jsou nejvíce zastoupenou kategorií. Rozloha jednotlivých funkčních typů a jejich procentuální zastoupení uvádí tab. č. 4. Zajímavější než statistické vyhodnocení je však prostorové rozložení funkčních ploch. Obytné plochy jsou rozmístěny po celém území, ale dominantní jsou především v západní části města, avšak největší intenzity bydlení (patrové domy) dosahují v blízkosti centra města. Plochy průmyslu se soustřeďují ve východní a jihovýchodní části (Chválkovice, Hodolany), kde jsou ale zastoupeny i poměrně rozsáhlé

plochy pro bydlení a je zřejmé, že určujícím lokalizačním faktorem průmyslu je železnice, v jejíž blízkosti či alespoň v dosahu některé vedlejší koleji se průmyslové plochy soustřeďují. V severní části města převažují nezastavěné plochy, především zeleň (z toho stávající Černovířský les) patrně díky meandrující řece Moravě.

Tab. č. 4: Zastoupení všech dokumentovaných typů funkčních ploch v roce 1930

FUNKČNÍ TYP		ROZLOHA [HA]	
Obytná plocha	Patrové domy	87	981,86
	Skupinové domy	549,63	
	Izolované nízkopodlažní domy	345,22	
Smíšená plocha	Smíšené plochy	60,34	60,34
Občanská vybavenost	Nemocnice	102,05	102,05
Výrobní plocha	Těžký průmysl	212,32	302,86
	Lehký průmysl	43,93	
	Skladiště	46,6	
Armádní plocha	Plochy armády	19,08	19,08
Dopravní plocha	Železnice	114,83	114,83
Zemědělská plocha	Pole	829,64	829,64
Lesy a zeleň	Lesy a zeleň stav	216,97	1251,36
	Lesy a zeleň návrh	1034,39	
Vodní plocha	Vodní plochy	85,52	85,52
Ostatní	Vnitřní město	50,45	322,14
	Ostatní	271,69	
CELKEM		4069,66	

rok 1955

Tento územní plán zachycuje kromě území z roku 1930 také katastry Holice, Slavonín, Nemilany a Týneček, celkem tedy 19 z dnešních 26 katastrů na rozloze 7219 ha. Obsahuje podrobnější členění funkčních typů ploch, které jsou u některých kategorií rozděleny na stávající a navrhované (např. občanská vybavenost, plochy železnice). Tato nekoncepční až nahodilá struktura však neumožňuje pracovat s dělením stav-návrh-výhled, opět je tedy nutno počítat pouze s návrhovými plochami. Funkční plochy podle ÚP z r. 1955 znázorňuje příloha č. 3.

Funkční prostorová struktura se ze všech sledovaných období nejvíce blíží sektorovému modelu města. Z tohoto plánu je patrná snaha o funkční segregaci jednotlivých ploch. Průmysl je striktně oddělen od bydlení, severní část města vykazuje rekreační funkci vzhledem k navrhovaným plochám zeleně a nově navrženým vodním plochám. Obytná funkce je ještě intenzivnější v západní části města, naproti tomu průmysl je jasně dominantní na východě a jihovýchodě území. Pokud v předchozím územním plánu je již možno vysledovat jisté dělení podobným směrem (Z-bydlení, V-průmysl), potom

tento územní plán zmíněné naznačené dělení několikrát umocnil a téměř nedal příležitost k rozvoji bydlení ve východním a jihovýchodním sektoru. Již existující plochy bydlení jsou obklopeny a doslova zahlceny plochami průmyslu (nejvíce v Hodolanech, poté i v Holici, Chválkovice jsou na tomto územním plánu vyčleněny z kompaktního města). Převažuje tedy monofunkčnost jednotlivých částí města a dochází tak k oddělení pracoviště (průmysl – JV a V část, služby - centrum), domova (Z část Olomouce), služeb (centrum a okolí) i rekreace (S část). Za negativní jev je možno považovat malou občanskou vybavenost a její malé promísení s obytnými funkcemi (většinou jen kolem centra, popř. větší oddělené bloky). Statistické kvantitativní zastoupení všech typů funkčních ploch ukazuje tab. č. 5, která ukazuje na největší podíl zemědělských ploch, což je nutné vysvětlit zvětšením území, které zabírá více zemědělské půdy. Druhou nejvíce zastoupenou kategorií je zeleň (největší koncentrace v severní části, ale dobře prostupuje i plochy bydlení). Zajímavý je úbytek ploch bydlení oproti předchozímu územnímu plánu a naopak nárůst ploch průmyslu. Méně obytných ploch je nutné vysvětlit změnou demografických trendů, zejména pak druhou světovou válkou, která způsobila značný úbytek obyvatelstva. Zvětšení ploch průmyslu je způsobeno preferencí těžkého průmyslu a intenzivní industrializací stejně jako rozšířením území především o průmyslovou Holici.

Tab. č. 5: Zastoupení všech dokumentovaných typů funkčních ploch v roce 1955

FUNKČNÍ TYP		ROZLOHA [HA]	
Obytná plocha	Obytné plochy	830,82	830,82
Smišená plocha	Smišené plochy	11,65	11,65
Občanská vybavenost	Občanská vybavenost stav	26,83	183,91
	Občanská vybavenost návrh	157,08	
Rekreační plocha	Rekreační plochy	5,72	5,72
Výrobní plocha	Průmyslová výroba	442,25	630,55
	Zemědělská výroba	188,29	
Armádní plocha	Plochy armády	88,57	88,57
Dopravní plocha	Železnice stav	79,39	208,31
	Železnice návrh	128,92	
	Komunikace stav	121,78	197,19
	Komunikace návrh	75,42	
	Dopravní zařízení	82,3	82,3
Zemědělská plocha	Pole	3104,16	3146,85
	Sady	42,69	
Lesy a zeleň	Lesy	88,26	1345,49
	Louky	642,43	
	Zezeň	614,8	
Vodní plocha	Vodní plochy	102,69	102,69
Ostatní	Vnitřní město	52,58	385,05
	Ostatní	332,47	
CELKEM		7219,1	

rok 1985

Územní plán z roku 1985 se oproti předchozím velice liší. Za prvé se výrazně zvětšila rozloha administrativních hranic Olomouce, která značně přesahovala dnešní rozlohu Olomouce. V této době byly součástí Olomouce ještě obce Bystrovany, Samotíšky, Křelov-Břuchotín, Hněvotín, Bystročice, Kožušany-Tážaly a Blatec a vytvořil se tak celek o rozloze 14885 ha, který byl téměř o třetinu větší než je tomu dnes. Je třeba si proto dát pozor při interpretaci statistických kvantitativních ukazatelů a srovnávat stejně velká území a nikoliv celý rozsah (viz následující kapitola). Druhou velmi výraznou proměnou je strukturovaná legenda podle dnešního dělení stav-návrh-výhled. Pomocí tohoto dělení lze identifikovat stávající plochy, což umožňuje větší škálu analýz vývoje města Olomouce než u předchozích plánů. Oproti dnešnímu územnímu plánu ale obsahuje zásadní rozdíl – u ploch se statutem návrh se již není možné dozvědět, jaká byla v daném místě stávající funkční plocha, což neumožňuje zcela odhalit tehdejší využití území. Funkční plochy Olomouce podle ÚP z r. 1985 v celém jeho rozsahu zachycuje příloha č. 4.

Při interpretaci rozmístění funkčních ploch je třeba odděleně posuzovat kompaktní město a okolní obce, které plní téměř výhradně zemědělskou a obytnou funkci. V kompaktním městě se silně projevuje proces militarizace, přičemž plochy armády jsou rozmístěny téměř po celém území města – menší plochy jsou v blízkosti centra, větší areály je potom možné najít spíše v okrajových částech města. Pokračuje proces industrializace, i když již ne v takovém rozsahu jako v předchozích plánech, plochy bydlení pak silně ovlivňuje komplexní bytová výstavba – nejvyšší obytné domy (6 a více podlaží) je možno najít na sídlišti na Nové Ulici, Neředíně, na Povlu a nově i na Nových Sadech. Sektorový model předchozího územního plánu je zachován jen zčásti, obytné soubory více prorůstají do průmyslových ploch, objevují se i průmyslové celky oddělené od centra (např. Řepčín, J Nových Sadů), které vyžadují dostupnost po železnici, ale i třeba blízkost vodního zdroje aj. Rozdělení města na Z (obytná funkce) a V, popř. JV (průmyslová funkce), je zachováno. Pozitivním faktorem je větší promísení občanské vybavenosti a ploch bydlení (s výjimkou východní průmyslové části – zde zcela chybí), stejně jako nárůst ploch rekreace a jejich lokalizaci v blízkosti centra nebo v obytných souborech. Velmi markantní je výrazný úbytek zeleně, a to jak v obytných souborech, tak např. v severní části města v okolí meandrující Moravy. Statistické kvantitativní zastoupení ukazuje tab. č. 6, kde je ale potřeba zohlednit velkou rozlohu tehdejšího Olomouce. Přesto však lze v souhrnných absolutních číslech vypočítat obrovský nárůst ploch armády (ve stovkách procent), zmenšení ploch zeleně na polovinu (navzdory zvětšenému území),

vrcholící komplexní bytovou výstavbu či pokračující proces industrializace.

Tab. č. 6: Zastoupení všech dokumentovaných typů funkčních ploch v roce 1985

FUNKČNÍ TYP		ROZLOHA [HA]			
		stav	návrh	celkem	
Obytná plocha	Rodinné domy	670,17	148,8	818,96	1358,74
	Bytové domy do 5 podlaží	209,05	106,13	315,18	
	Bytové domy nad 5 podlaží	116,51	108,1	224,61	
Občanská vybavenost	Občanská vybavenost	102,83	91,44	194,27	194,27
Rekreační plocha	Rekreační plochy	35,5	30,2	65,69	65,69
Výrobní plocha	Průmyslová výroba	427,25	173,25	600,5	761,27
	Zemědělská výroba	133,63	27,14	160,77	
Armádní plocha	Plochy armády	328,83	12,41	341,24	341,24
Dopravní plocha	Železnice	128,75	36,12	164,87	403,02
	Komunikace	152,04	47,37	199,4	
	Dopravní zařízení	38,75	0	38,75	
Zemědělská plocha	Pole	9919,64	0	9919,64	9919,64
Lesy a zeleň	Lesy	1158,13	0	1158,13	1464,08
	Zeleň	301,22	4,74	305,95	
Vodní plocha	Vodní plochy	205,37	0	205,37	205,37
Ostatní	Vnitřní město	62,7	0	62,7	171,71
	Ostatní	109,01	0	109,01	
CELKEM		14099,36	785,68	14885,04	

rok 1999

Dodnes platný územní plán z roku 1999 byl již vytvořen za pomoci moderních počítačových metod, na jeho tvorbě se podílelo několik odborníků téměř 10 let, o čemž svědčí i naprosto nesrovnatelná kvalita obsahu územního plánu. Na rozdíl od dřívějších územních plánů disponuje strukturovanou legendou, která je rozdělena nejen na stav-návrh-výhled, ale také podle tematických celků kvůli mnohonásobně většímu počtu sledovaných kategorií. Další předností tohoto územního plánu je úplná vrstva stávajících funkčních ploch, což umožňuje přesné zobrazení tehdejšího stavu. Zde je ještě nutné doplnit, že rozloha Olomouce s jeho současnými administrativními hranicemi činí 10 336 ha na 26 katastrech města. Funkční plochy podle současného ÚP z r. 1999 zobrazuje příloha č 5.

Interpretace funkční prostorové struktury města se bude opět týkat především kompaktního města, okolní obce, které jsou součástí administrativního celku města, nebudou kvůli své monofunkčnosti v této kapitole zohledňovány. Díky existenci úplné vrstvy stávajících ploch, kterou na některých místech překrývají navrhované plochy, je vhodné zvlášť hodnotit a popisovat stávající funkční plochy a plochy navrhované.

Výhledové plochy, stejně jako v předchozí kapitole, nebudou brány ve zřetel.

Nejvýraznější proměnou v prostorové struktuře Olomouce je úbytek ploch armády a jejich přeměna na jiné funkční plochy – proces demilitarizace, který se uplatňuje zejména v blízkosti centra města, v menší míře pak na okrajových plochách, a to jak u stávajících ploch, tak u ploch navrhovaných. Další výraznou proměnou je nárůst občanské vybavenosti nejen v okolí centra města (komercializace), ale také při okrajích města, což je charakteristické pro boom nákupních středisek (Terno, Bauman). V návrhu je tento proces mnohem intenzivnější a je možné vysledovat navrhované plochy pro dnes již existující nákupní střediska (např. Tesco, OBI, Globus, Hornbach), které se s výjimkou Hornbachu vyskytují na okraji města na nezastavěných plochách, což ukazuje na proces komerční suburbanizace. Kromě zmíněné komercializace je však možné pozorovat mnohem větší provázanost občanské vybavenosti a obytných ploch, což je ale pravděpodobně způsobeno nejen nárůstem těchto funkčních ploch, ale také větší podrobností územního plánu. Dalším jevem, který se objevuje pouze v návrhových plochách, je plánovaná výstavba administrativních komplexů nejen v okolí centra města, ale nově také při jeho okrajích (S část města u hypermarketu Globus, distribuční centrum Ahold v J části v katastrálním území Nemilany). Tento způsob rozmístění ploch občanské vybavenosti a služeb naznačuje větší separaci funkčních ploch a oddělení nákupů, zaměstnání a bydlení. Plochy bydlení jsou potom opět koncentrovány v Z části města, zajímavostí jsou plochy nízkopodlažního bydlení, které dokumentují poptávku po kvalitním bydlení v zázemí města a jsou tedy projevem rezidenční suburbanizace (více v následující kapitole). Plochy průmyslu jsou nadále lokalizovány především v JV a V části, ale jsou více promísené s obytnými plochami než tomu bylo v předchozích plánech. Návrh ploch průmyslu ukazuje na posílení zejména Holice jako průmyslové části města a poptávku po nových průmyslových lokalitách na zelené louce (greenfield), které se nachází v jižní části katastrálního území Holice (funkční plocha výroba, sklady – dnes logistické centrum a sklad Kaufland), v průmyslové zóně Keplerova (Holice – výroba sklady) a Pavelkova (Hodolany – výroba, sklady). Pro úplnost je nutné uvést ještě rozmístění rekreačních ploch, které se ve stávajících plochách soustřeďují v blízkosti centra a v severní části města, v návrhových plochách je vidět rovnoměrnější rozmístění těchto funkčních ploch a snahu o promísení s obytnými plochami. Jednotlivé části města se tak především v návrhových plochách stávají více polyfunkční (potřeba zohlednit různou podrobnost jednotlivých územních plánů), ale vlivem nárůstu nákupních středisek, průmyslových zón a logistických center při okraji města dochází naopak spíše k oddělení

služeb, zaměstnání a bydlení a k tedy k nutné potřebě větších dopravních toků. Tento územní plán již vykazuje spíše znaky modelu více jader (existence několik center pro průmysl, služby). Statistické kvantitativní zastoupení jednotlivých funkčních ploch ukazuje tab. č. 7. V tabulce je možné zjistit rozdíl mezi stávajícími a navrhovanými plochami – sloupec návrh je rozdělen na dvě části – beze změny, vyjadřující stávající plochy, které nemají v návrhu změněné využití a druhou část změna, která vyjadřuje nově lokalizované plochy jednotlivých funkčních typů. Z tabulky je kromě již zmiňovaných trendů možné vypočítat velký nárůst ploch zeleně zejména v návrhových plochách, které jsou rozmístěny podle požadavků ÚSES (územní systém ekologické stability).

Tab. č. 7: Zastoupení všech dokumentovaných typů funkčních ploch v roce 1999

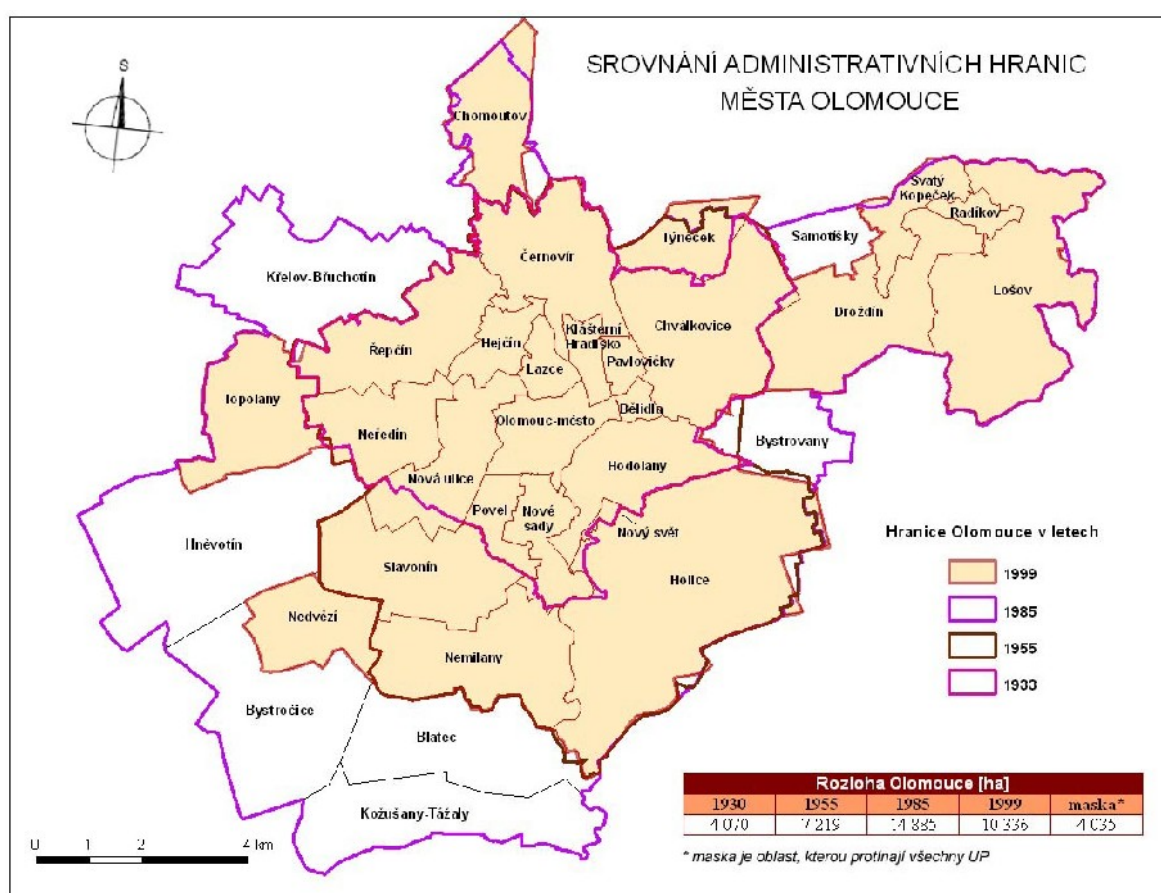
FUNKČNÍ TYP		ROZLOHA [HA]				
		stav		návrh		
				beze změny	změna	
Obytná plocha	Venkovské bydlení	404,31	993,61	396,94	97,24	1283,14
	Bydlení čisté, intenzivní	151,54		148,67	0	
	Všeobecné bydlení	437,76		435,24	111,45	
	Bydlení nízkopodlažní	0		0	93,6	
Smišená plocha	Smišené plochy	82,95	82,95	81,58	50	131,58
Občanská vybavenost	Veřejně prospěšné plochy	194,71	329,96	183,57	75,34	550,63
	Admin. a kongres. plochy	30,85		26,43	73,5	
	Nákupní střediska	19,28		13,2	32,49	
	Plochy výroby a služeb	85,12		51,7	94,41	
Rekreační plocha	Rekreační plochy	78,7	78,7	73,42	39,18	112,6
Výrobní plocha	Průmyslová výroba	227,26	510,15	181,9	91,05	614,69
	Výroba, sklady	178,96		130,53	137,43	
	Zemědělská výroba	103,94		73,77	0	
Armádní plocha	Plochy armády	145,73	145,73	43,2	1,04	44,25
Dopravní plocha	Železnice	130,27	347,42	125,59	0	447,21
	Komunikace	127,74		126,75	117,88	
	Dopravní zařízení	89,41		22,66	54,33	
Zemědělská plocha	Pole	4999,96	5335,51	3881,1	0	4241,8
	Sady a zahrady	111,29		29,86	0	
	Louky	224,26		191,01	139,84	
Lesy a zeleň	Lesy	1142,99	1665,46	1110,99	0	2233,18
	Zeleň	522,47		473,92	648,27	
Vodní plocha	Vodní plochy	212,88	212,88	203,55	0	203,55
Ostatní	Vnitřní město	45,77	633,9	44,76	1,33	473,62
	Technická zařízení	55,74		38,76	52,75	
	Ostatní (nedefinováno)	532,38		336,03	0	
CELKEM				10336,26		

Statistické srovnání sledovaných období

Na předchozích stranách byla popsána vnitřní prostorová struktura města podle územních plánů vydaných v letech 1930, 1955, 1985 a 1999. Při jejich exaktním

srovnávání se však vynořuje řada problémů. Prvním z nich je nejednotnost legendy, která spočívá v rozdílném počtu a pojetí kategorií a také v různé struktuře legendy, především v dělení na stav-návrh-výhled. Absence této struktury u nejstarších dvou územních plánů s ní neumožňuje pracovat při srovnávacích analýzách. Proto je tedy při porovnávání územních plánů brán v úvahu u všech kategorií pouze návrh, který znamená sloučení stavových a návrhových ploch s předností návrhu.

Druhým problémem, který je nutno řešit, je různá velikost území zachycená na územních plánech vlivem rozdílné administrativní hranice Olomouce. Pro exaktní srovnávací analýzy je tedy možné počítat pouze s plochou, která je průnikem všech sledovaných plánů. Ve skutečnosti se tato plocha velmi přibližuje vymezení nejstaršího územního plánu z roku 1930. Srovnání velikosti vyobrazeného území v jednotlivých letech včetně jejich rozlohy ukazuje obr. č. 6.

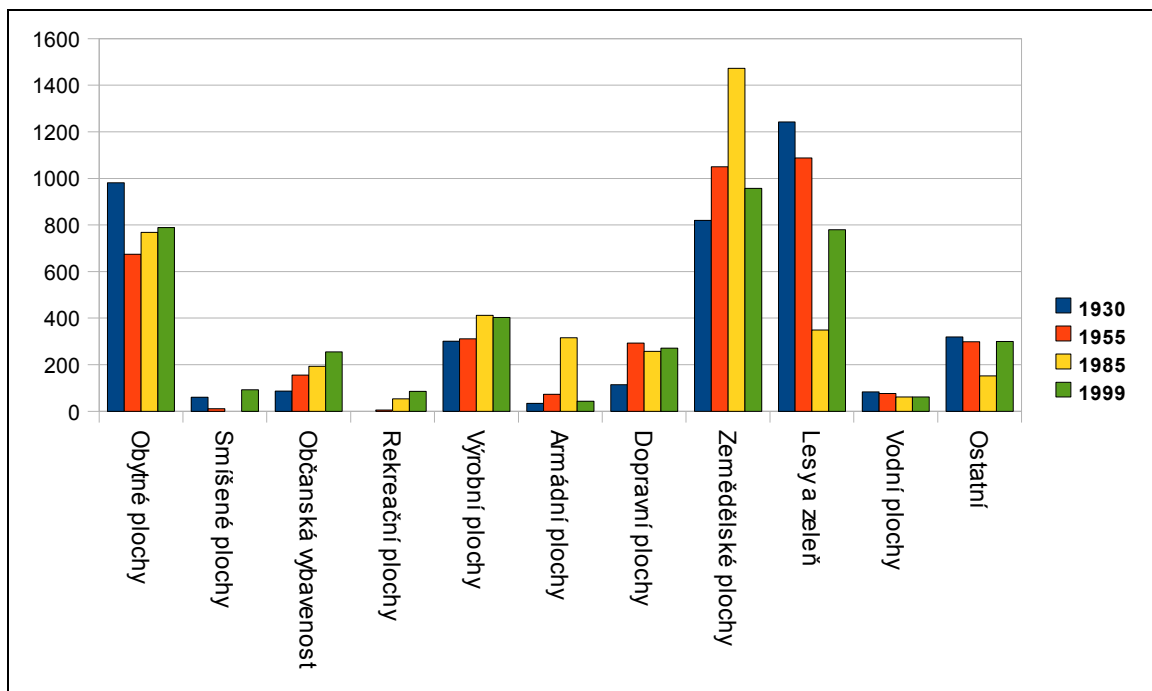
Obr. č. 6: Mapa administrativních hranic Olomouce ve sledovaných obdobích včetně jejich rozlohy

Pouze statistické srovnání zastoupení jednotlivých kategorií nevypovídá o skutečné vnitřní struktuře města, je však dobrým doplňkem k předchozímu textu. Je možné tak alespoň částečně dokumentovat mohutnost výše popsaných jevů a procesů v průnikovém území, tj. území, které je zachyceno na všech územních plánech (maska). Srovnání

jednotlivých kategorií a jejich zastoupení ve sledovaných letech uvádí tab. č. 8 a graf č. 1. Dobře je zde vidět velikost např. procesu militarizace v období socialismu a následné demilitarizace v devadesátých letech nebo úbytek zeleně, který je v současnosti obnovován v souvislosti s metodikou ÚSES.

Tab. č. 8: Zastoupení jednotlivých kategorií v průnikovém území (masce)

FUNKČNÍ TYP		Rozloha [ha]			
		1930	1955	1985	1999
Obytné plochy		981,75	674,33	767,87	789,37
Smišené plochy		60,34	11,65	0	92,02
Občanská vybavenost		86,73	155,3	193,37	255,2
Rekreační plochy		0	5,72	53,7	85,06
Výrobní plochy	Průmyslová výroba	300,78	295,15	389,28	384,93
	Zemědělská výroba	0	16,1	22,85	17,99
Armádní plochy		34,39	73,14	315,44	42,95
Dopravní plochy	Železnice	114,5	157,14	130,6	101,82
	Komunikace	0	115,06	89,09	127,87
	Dopravní zařízení	0	20,4	37,94	41,15
Zemědělské plochy	Pole	819,87	1049,6	1473,14	957,31
Lesy a zeleň		1243	1087,33	348,53	779,23
Vodní plochy		83,37	75,87	61,33	60,82
Ostatní		319,72	298,89	151,93	299,36
CELKEM		4035,1			

Graf č. 1: Zastoupení jednotlivých kategorií v průnikovém území (masce)

7.2 Hlavní změny v rozložení funkčních ploch

V této části budou popsány konkrétní změny prostorové struktury Olomouce, které vychází z výše popsaných transformačních procesů. Zvláštní důraz bude kladen především na popis hlavních změn v rozmístění stěžejních ploch (obytné plochy - bydlení, průmysl - zaměstnání a občanské vybavení - služby, zaměstnání), ostatní kategorie funkčních ploch byly obecně popsány v předchozí části a není nutné je konkretizovat. Dále budou uvedeny lokality s velkou proměnlivostí různých typů funkčních ploch a naopak nalezeny místa, která mají stejnou funkci po celé sledované období.

Sledováním rozmístění obytných ploch je možné zkoumat růst obyvatel, převažující typ bydlení i míru dojížděky. V roce 1930 bylo v tehdejší územní plánu velké zastoupení obytných ploch, resp. plánovaných obytných ploch (počítalo se s dalším růstem obyvatel, který ale byl kvůli 2. svět. válce a následnému odsunu Němců přerušen), v roce 1955 bylo proto schváleno méně ploch k bydlení, největší úbytek nastal zejména na V města, který začal být silně profilován na průmyslovou výrobu (zde byl pokles obytných ploch 72%, přičemž průměrně poklesla rozloha asi o 22 %) a dochází tak k již dříve zmiňované orientaci obytných ploch v Z části města. V roce 1985 pokračuje koncentrace bydlení v této lokalitě, některé plochy se dokonce ještě více rozrůstají než bylo schváleno v předchozím územním plánu (např. Slavonín, Nová Ulice – nad Horním Lánem, Nový svět). Za zmínku ještě stojí vznik nové rezidenční lokality na Lazcích (směrem k Černovíru) a návrh bydlení na V města (Bělidla), které začalo narušovat tamní průmyslový sektor. Podle územního plánu z roku 1999 je vidět další zvětšování obytných ploch ve východní části města (kolem železnice, Chválkovice, S Holice), dalším neočekávaným, resp. neplánovaným rozrůstáním obytných ploch, je nová lokalita na J Nových Sadů a další rozrůstání Slavonína jak směrem k Olomouci, tak k Nemilanům. Tyto trendy zachycují přílohy č. 6 a 7.

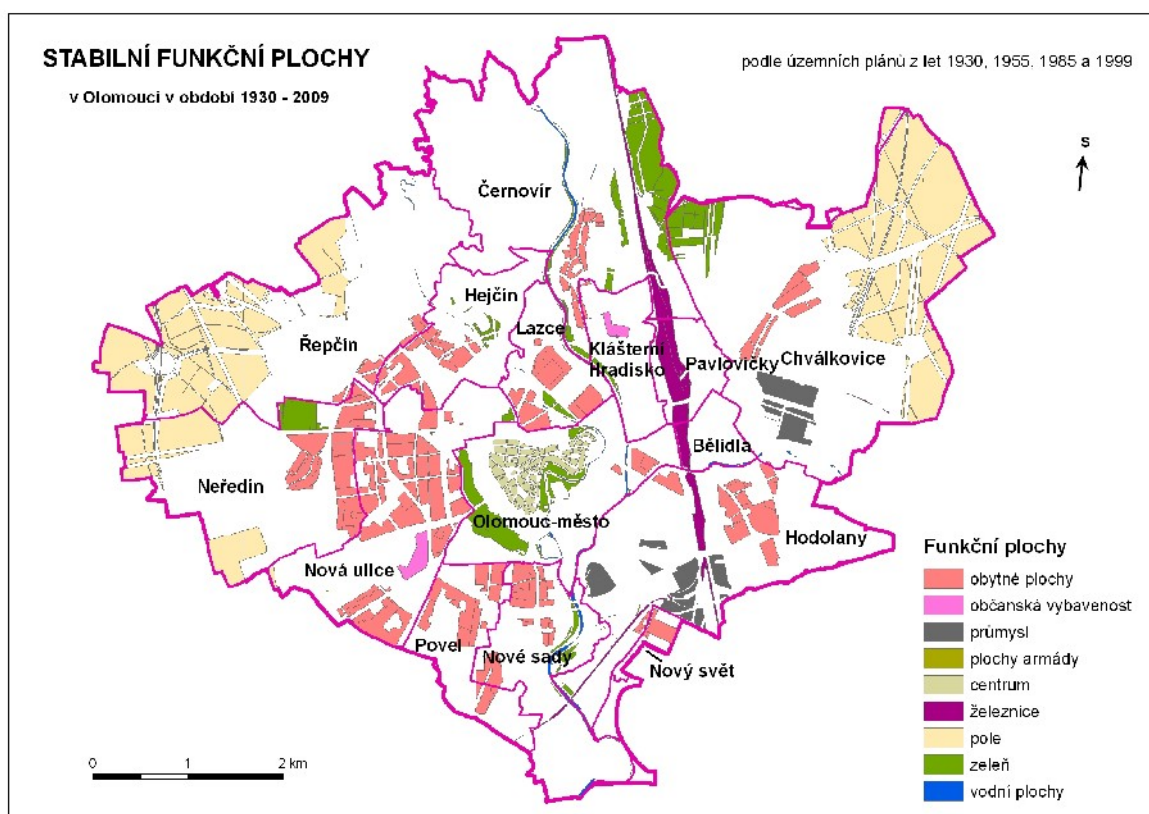
Kategorii občanská vybavenost, ve které jsou zahrnuty objekty školství, kultury, veřejné správy, ale i komerční plochy, např. obchody, nákupní střediska, administrativní budovy apod., je důležité sledovat především v kontextu s obytnými plochami, kde je možné zkoumat obslužnost těchto ploch, proměny maloobchodu, popř. rozmístění administrativních budov (dojížděka bydlení – zaměstnání). Obecně je možné říci, že po celé sledované období docházelo ke zvyšování ploch občanské vybavenosti. Zde je nutné připomenout, že tato kategorie nebyla ve starších územních plánech důsledně rozlišována např. od ploch bydlení, a proto dochází k velkému nárůstu těchto ploch až v současném

územním plánem. Většina ploch občanského vybavení se nacházela v centru města s výjimkou některých rozsáhlejších objektů (nemocnice na Nové Ulici, zoo na Svatém Kopečku, domov důchodců ve Chválkovicích), k větším změnám v rozmístění především komerčních ploch dochází až po r. 1990, kdy v Olomouci, stejně jako v ostatních českých městech, dochází k rychlému rozvoji maloobchodu v souvislosti s liberalizací cen a možností soukromého podnikání. Výsledkem bylo množství malých obchodů bez jakékoliv kooperace. Od poloviny 90. let však dochází ke vstupu nadnárodních firem a k vytváření nákupních řetězců. V Olomouci je v roce 1999 tento jev teprve v počátcích, z větších nákupních středisek bylo v tuto dobu postaveno pouze Terno (českým hypermarket, nikoliv nadnárodní řetězec) a Baumax. Ostatní dnes již existující hypermarkety (Globus, Tesco, OBI, Hornbach, Kaufland) jsou zahrnuty v návrhu územního plánu (výjimkou je Kaufland, který vznikl z bývalého strojírenského podniku TOS navzdory územnímu plánu). Tyto hypermarkety jsou umístěny jak při okraji města (Globus, Tesco, OBI), tak v kompaktním městě transformací z jiné funkční plochy (Hornbach – autobusové nádraží, Kaufland – strojírenský podnik). Komerční suburbanizace, tedy výstavba komerčních objektů na zelené louce za městem, bude podrobněji analyzována v následující kapitole. Obecně lze k rozmístění komerčních ploch dodat, že v současné době dochází k jejich koncentraci i mimo centrum města a k vytváření dalších jader služeb, což má za následek menší provázanost s plochami bydlení (pouze nepřímá souvislost – menší prodejny nezvládají konkurovat velkým řetězcům a dochází k jejich zániku) a větší dojížděku za službami vlivem nejen koncentrace služeb na jednom místě, ale také díky poloze obchodních řetězců nacházející se často na kraji města.

Poslední kategorií, která zde bude podrobněji rozebrána, jsou průmyslové plochy. Rozmístění průmyslu nejvíce ovlivnila železnice, kolem které, resp. na jejím východním okraji, se začala už v roce 1930 vytvářet průmyslová zóna. Železnice plnila především úlohy levné přepravy objemných materiálů, ale také působila jako bariéra, která oddělovala V část Olomouce a vytvořila tak podmínky k separaci průmyslu. Podle územního plánu z roku 1930 tato separace nebyla příliš výrazná, ale objevily se zde dvě hlavní zóny na V straně železnice – na J Chválkovic a JZ Hodolan, další menší průmyslové zóny se nacházely ve vnitřním městě v blízkosti centra. V roce 1955 je vytvořen ve V části podle návrhu územního plánu rozsáhlý kontinuální průmyslový sektor, který jen trochu narušuje původní obytná zástavba v Hodolanech. Vlivem silné preference průmyslu v tomto období vzniklo ještě několik dalších závodů – část dnešní rozlohy Moravských železáren v Řepčíně, menší plochy na Nové Ulici, Povlu, Lazcích a Klášterním Hradisku. V roce

1985 jsou již rozlišeny stavové a návrhové plochy, ze kterých je možné pozorovat neplánované rozšiřování některých průmyslových zón, příkladem mohou být již zmiňované Moravské železářny, na jejichž místě vznikla mnohonásobně větší průmyslová plocha než bylo v roce 1955 plánováno. V navrhovaných plochách ÚP z r. 1985 je vidět především posílení JV průmyslové zóny (Holice). V současném územním plánu je již více menších průmyslových ploch, ale stále zůstává JV dominantní průmyslovou oblastí, formuje se další zóna na J Holice směrem ke Vsisku, která je v návrhu ještě více rozšířena. Změny v rozmístění průmyslových ploch zachycují přílohy 8 a 9.

Plochy, které nezměnily svoje funkční využití, ukazuje obr. č. 7. Stabilní funkční plochy je možné sledovat pouze v průnikovém území (masce), tj. v území, které pokrývají všechny čtyři územní plány. Zabírají asi 1100 ha, což je více jak čtvrtina rozlohy sledovaného území (masky). Z obr. č. 7 je vidět rozložení stabilních ploch a typy funkčního využití. Největší plochu zaujímá zemědělská půda (pole) v západním a východním okraji území (450,5 ha). Druhou nejvíce zastoupenou kategorií jsou obytné plochy, které se nacházejí především v Z části, což dokazuje, že tato část Olomouce byla po celé období preferována pro bydlení. Menší obytné celky pak tvoří původní vesnice (Hodolany, Chválkovice, Černovír). Rozloha stabilních obytných ploch činí 352 ha. Na třetím místě je zeleň, která se nachází především v oblasti Černovířského lesa, což zase dokládá jeho ekologickou stabilitu, další oblastí jsou městské parky a oblast centrálního hřbitova (celkem 127,6 ha). Ostatní kategorie již zabírají menší zastoupení. Z občanského vybavení zůstává prostor fakultní nemocnice a zdravotního zařízení na Klášterním hradisku, tradiční průmyslové lokality se potom vyskytují u Chválkovic a J od Hodolan.

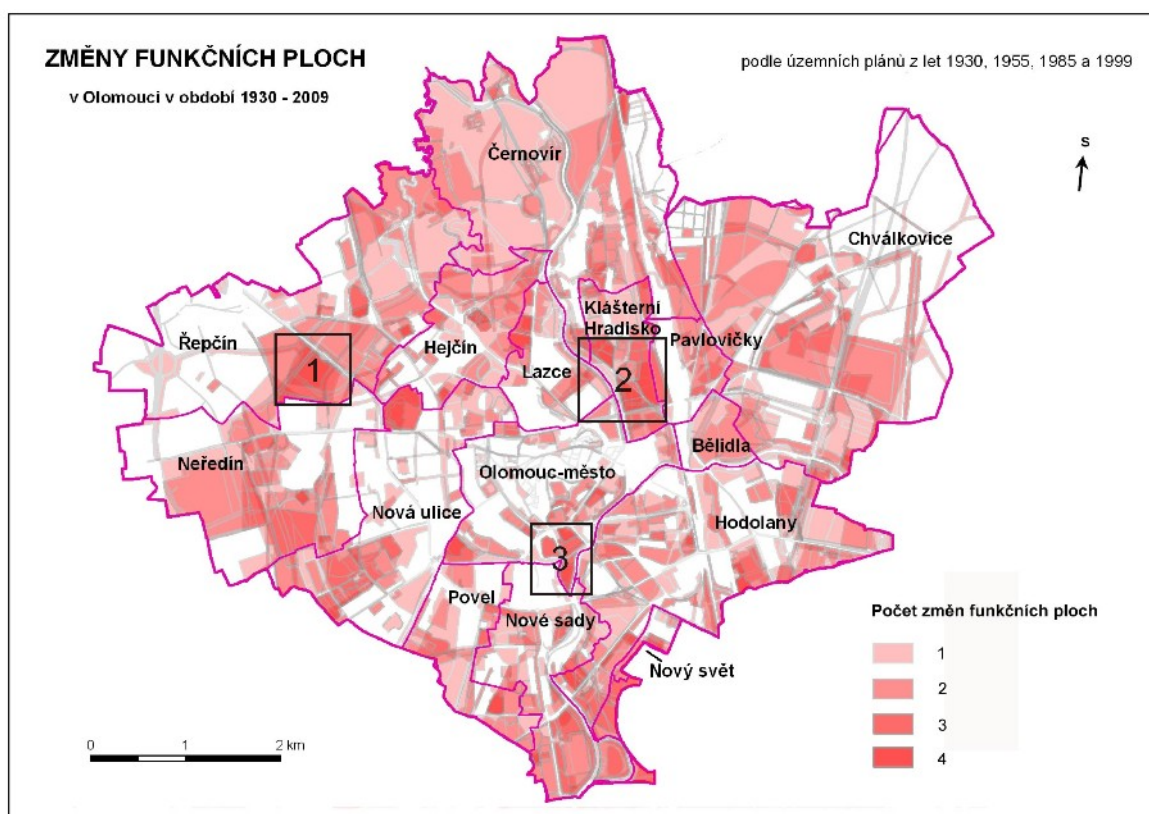
Obr. č. 7: Mapa stabilních funkčních ploch

Naopak plochy změn funkčních ploch jsou zobrazeny na obr. č. 8. Tato mapa znázorňuje lokality, které prodělaly různý počet změn funkčního využití. S rostoucí intenzitou barvy roste i počet změn typů funkčních ploch. V této mapě je označeno několik lokalit, které prodělaly nejvíce změn. První oblastí je místo dnešního nákupního střediska Globus nacházející se na JZ okraji Olomouce na hranici katastrálních území Řepčín a Neředín. V územním plánu z roku 1930 se zde nachází orná půda, která hraničí na V s obytnými plochami a na JZ se zelení (centrální hřbitov – stabilní plocha). V roce 1955 zde bylo pozoruhodně navrženo občanské vybavení, bohužel již není blíže specifikováno. V následujícím územním plánu zde byla navržena obytná plocha s vícepodlažními byty (6 a více podlaží), na severním okraji pak byla navrhována velká dopravní plocha (letišťe, nádraží). Ani tento návrh však nebyl uskutečněn a v roce 1999 zde byla stále orná půda a až návrh z tohoto roku (nákupní středisko) se zrealizoval a dnes zde stojí obchodní dům Globus a středisko Olomouc City s komplexem obchodů (převážně oděvní), různým občerstvením a multikinem CineStar.

Druhou lokalitou je jižní část katastru Klášterní Hradisko. Na severu tato lokalita hraničí se stabilní plochou zdravotnického zařízení. Podle nejstaršího sledovaného územního plánu zde byla převážně zeleň, pouze ve východní části byla železnice a na JV

menší soubor obytných ploch, který byl tvořen řadovými domky i třípatrovými byty a malá průmyslová plocha (skladiště). V roce 1955 bylo od postavení domů a bytů, stejně jako od rozšíření železnice a vybudování skladiště upuštěno a byla zde navrhována pouze zeleň, orná půda a volné plochy. Rok 1985 udělal z této lokality průmyslovou a vojenskou oblast. V západní části byla ponechána zeleň, blíže k železnici vznikly plochy armády a menší průmyslová zóna, která měla být dále rozšířena. V současném územním plánu byly plochy armády přeměněny na jiné využití (obytné plochy, veřejné vybavení, průmysl), plochy průmyslu byly zčásti zachovány, rozšířeny a některé byly přeměněny na jiné funkce (obytné soubory, zahrady). Plochy zeleně, které se nacházely blíže k řece Moravě byly přeměněny hlavně na zahrady a ornou půdu. V návrhu je však počítáno znovu se ozeleněním celé oblasti s výjimkou stávající obytné plochy, některých zahrad a malé průmyslové jednotky, která má být transformována na administrativní komplex.

Poslední zde zmiňovanou lokalitou, která prodělala značné změny, je oblast v blízkosti centra města, která se nachází JV od dnešní tržnice nad soutokem Moravy a jejího ramene, které protéká kolem centra města, Mlýnského potoka. O této oblasti se dnes hovoří především v souvislosti se záměrem vybudovat zde novou olomouckou čtvrť s administrativními komplexy, bytovými domy a nákupním střediskem, která bude obsluhována novou tramvajovou linkou a nově vybudovanými cyklostezkami, čtvrť Šantovka. V roce 1930 zde podle územního plánu byla jen zeleň, pouze na severu od železnice mezi Moravou a Mlýnským potokem měla vzniknout obytná plocha s třípatrovými domy. Dnešní slepé rameno Mlýnského potoka bylo v této době ještě nezaslepené. V roce 1955 měla mít celá oblast funkci občanské vybavenosti a začalo zaslepení ramene Mlýnského potoka. V roce 1985 vznikla při soutoku Mlýnského potoka a Moravy průmyslová zóna (Milo), kolem vodních toků byly zachovány pouze malé pásy zeleně a na sever od železnice zůstává plocha občanské vybavenosti (z většiny pouze navrhovaná). Do této oblasti je ještě zasazena menší plocha armády. Stav z roku 1999, jak jej vyjadřuje současný územní plán, ukazuje přeměnu navrhovaných ploch občanské vybavenosti na průmyslovou plochu (Milo), původní plocha pro výrobu je přeměněna na technické zařízení (zásobování elektrickou energií). Místo armádní plochy vznikla rekreační oblast a několik obytných domů. Zeleň byla téměř úplně odstraněna, na její místo přichází obytné soubory. Jak již bylo řečeno, nyní bude v této oblasti vybudována úplně nová olomoucká čtvrť Šantovka, která je dobrým příkladem revitalizace průmyslových brownfields (vznikne na místě rozsáhlého průmyslového závodu Milo, který ukončil provoz v roce 2004).

Obr. č. 8: Mapa změn funkčních ploch s vyznačením důležitých lokalit, které prodělaly nejvíce změn

Jelikož tato práce vzniká souběžně s novým územním plánem Olomouce, je vhodné zmínit některé postřehy, které jsou patrné z konceptu nového územního plánu Olomouce, která vznikl k 1. 6. 2010. Protože tato data nebyla při výzkumu k dispozici, je nutné se omezit na vizuální porovnání současně platného a nově vznikajícího ÚP. Kvůli odlišným pojetím obou ÚP je nelze bez podrobnější analýzy přesněji porovnat, nicméně i přesto je vidět několik obecných trendů, ve kterých se oba ÚP liší.

Prvním z nich je zřetelná kompaktnost města v novém ÚP, z čehož je vidět velké úsilí o zábranu urban sprawl. Dále je možné si všimnout nárůstu rekreačních ploch při okrajích města, a to konkrétně v lokalitách Slavonín (rekreační les a rekreační plocha) a Holice (rekreační les) navrhovaných na místě dnešní orné půdy. Nárůsty obytných ploch jsou potom patrné při kompaktním městě tak, aby byla co nejvíce zachována celistvost zástavby (např. lokality Nová Ulice/Neředín za Aquaparkem a na Novém Světě při jižním okraji stávající obytné zástavby v místě bývalého podniku SEMPRA). Obytné plochy mimo kompaktní zástavbu jsou pak navrženy v městské části Nedvězí a především v Lošově, kde je vytvořena nová obytná plocha zcela odtržená od původní zástavby na místě lesnického brownfield, které vzniklo při pokusu vybudovat na nevhodných půdách lesní školku. V lokalitě jsou tak již zavedeny inženýrské sítě a dopravní infrastruktura.

Přesto však záměr vybudovat obytnou zástavbu uvnitř lesního celku s ohledem na její pravděpodobné rozšiřování a bez jakékoliv stávající občanské vybavenosti není nejvhodnějším řešením.

8. Urbanizační proces ve vývoji Olomouce

Olomouc prošla ve svém vývoji jen prvními dvěma fázemi urbanizačních procesů – urbanizací a suburbanizací. Obě fáze se přitom nevyskytovaly a nevyskytují odděleně, ale dochází k jejich vzájemnému prolínání v jednotlivých časových obdobích. V každé době však lze vymezit dominantní proces a nalézt lokality, které vykazují znaky urbanizace či suburbanizace. V této práci bude dále provedena kvantifikace obou procesů, která zhodnotí intenzitu obou jevů.

Při vymezování a kvantifikaci bylo využito kromě dat z územních plánů také statistických dat ze Sčítání lidu, domů a bytů (SLDB). Tato data se sbírají již od roku 1869 přibližně v desetiletých intervalech a jsou proto cenným materiálem pro rozličné studie zabývající se vývojem obyvatelstva v delším časovém období. V této práci byla tato data společně s územními plány využita jako jeden z hlavních zdrojů informací. V letech 1930 a 1950 potom jako jediný přesný zdroj informací pro studium urbanizačních procesů, protože územní plány z těchto období nevymezují tehdejší stav zástavby, resp. obytných ploch, ale pouze vymezují jejich návrhové plochy.

Jak je již uvedeno v předchozích kapitolách, urbanizace a suburbanizace neexistují odděleně, nýbrž se prolínají. Cílem tohoto výzkumu je určit dominantní proces ve sledovaných obdobích a pokusit se kvantifikovat oba procesy. Pro úplnost je vhodné doplnit hlavní rozlišovací znaky obou fází. Urbanizace se vyznačuje růstem zástavby, především potom obytných ploch potažmo počtu obyvatel v kompaktním městě. Naproti tomu suburbanizace předpokládá úbytek obyvatel v kompaktním městě a naopak výrazný růst zástavby, resp. obytných ploch v suburbích, tedy v příměstských lokalitách, které jsou odděleny většími neurbanizovanými plochami od kompaktního města.

Tab. č. 9 předkládá vývoj počtu obyvatel podle SLDB v jednotlivých katastrech Olomouce. Odděleně je posuzováno kompaktní město (resp. katastry zahrnuté do kompaktního města) a okolí (suburbánní zóna). V tabulce je uveden přírůstek obyvatel za sledovaná období. V letech 1930-1950 se na celém území města Olomouce projevil úbytek obyvatel (-5 %), který byl jistě způsoben především 2. světovou válou a následným odsunem Němců. Jelikož je však úbytek mnohem větší v suburbánní zóně (-14,5 %) než v kompaktním městě (-3,9 %), lze jednoznačně usuzovat na probíhající urbanizaci. Nejvíce pak rostou katastry Lazce a Nové Sady, dále pak Hodolany, Nová Ulice, Neředín a Klášterní Hradisko. V období 1950 – 1980 se naopak projevuje silný přírůstek obyvatel

(34,7 %), který je způsoben poválečnou vysokou porodností a vysokým přirozeným přírůstkem v sedmdesátých letech. Rozdíl mezi nárůstem kompaktního města (37,8 %) a okolí (5,5 %) je natolik propastný, že opět můžeme bezpochyby vyslovit, že se v tomto období jednalo téměř výhradně o proces urbanizace. Dochází k rozrůstání města zejména směrem na jih, konkrétně se jedná o katastry Hodolany, Holice, Povel, dále získávají katastry Nová Ulice, Neředín, Lazce. Ve všech těchto lokalitách se jedná o růst počtu obyvatel vlivem výstavby KBV (komplexní bytový výstavba), tedy sídlišť. V letech 1980 – 1991 rapidně klesl celkový přírůstek (3,5 %), nicméně trend zůstává stejný. Lidé se stěhují z okolí (-6,9 %) do města (4,3 %). V tomto období nejvíce získávají části Nové Sady, Nový Svět, Neředín, Lazce, Klášterní Hradisko, na druhou stranu dochází k silnému úbytku obyvatel v Hodolanech, Povlu, Nové Ulici, v centru města, Hejčíně, Pavlovičkách a Bělidlech. Konečně opačný trend, tedy převažující suburbanizaci nad urbanizací lze pozorovat až mezi léty 1991 – 2001, kdy dochází k mírnému celkovému úbytku obyvatel (-0,2 %), ale v suburbánní zóně dochází k nárůstu obyvatel (7,2 %) oproti klesajícímu počtu v kompaktním městě (-0,7 %).

..

Tab. č. 9: Přírůstky obyvatel v % v období 1930 - 2001

Přírůstek obyvatel v %				
kompaktní město	1930-1950	1950-1980	1980-1991	1991-2001
Nová Ulice	15,5	133,4	-12,2	-11,3
Nové Sady	32,7	5,5	166,4	33,8
Olomouc	-12,4	-24,1	-13,6	-7,0
Neředín	14,9	394,1	30,4	-0,4
Povel	-0,4	326,4	-9,3	-9,8
Hodolany	0,6	32,2	-19,2	-0,2
Lazce	67,4	65,3	62,0	-9,9
Holice	-5,1	22,9	9,8	-2,6
Chválkovice	-3,0	-14,0	-7,1	4,3
Klášteří Hradisko	6,5	-68,0	196,2	110,7
Hejčín	-2,8	-1,2	-15,7	-5,6
Nový Svět	-56,6	-47,7	71,0	-9,5
Černovír	-27,5	-26,9	-18,6	0,1
Bělidla	-25,1	-38,0	-10,5	1,2
Řepčín	-21,4	-45,8	-12,7	-1,7
Pavlovíčky	-20,3	-34,7	-29,5	9,3
celkem	-3,9	37,8	4,3	-0,7
okolí				
Slavonín	-23,7	6,9	-9,0	16,5
Droždín	-5,4	-0,9	-5,5	10,0
Chomoutov	-5,3	11,4	-11,9	20,1
Nemilany	-25,2	6,8	-6,3	-2,1
Svatý Kopeček	-0,2	2,9	-9,5	-5,8
Lošov	-2,8	15,0	3,3	0,4
Týneček	1,3	8,4	2,4	9,5
Nedvězí	-12,7	-12,8	2,8	2,5
Topolany	-26,8	1,4	-13,3	1,6
Radíkov	-33,1	22,6	-16,2	8,6
celkem	-14,5	5,5	-6,9	7,2
celkem Olomouc	-5,0	34,7	3,5	-0,2

Suburbanizaci projevující se v posledních letech (podle dat ze SLDB) je možné dobře pozorovat i na územních plánech Olomouce. Kromě dat z územních plánů byly pro studium urbanizačních procesů v současnosti použity data obytných ploch k roku 2009 převzatá z Magistrátu města Olomouce. Dalším zdrojem dat pro studium současných urbanizačních procesů bylo terénní šetření, které se zaměřilo na sledování charakteru zástavby, která je dalším z rozlišovacích znaků urbanizace a suburbanizace (viz dále). Výsledky terénního šetření dokumentuje příloha č. 12 – fotodokumentace.

Suburbanizaci lze rozdělit na dva hlavní typy: rezidenční a komerční suburbanizaci. Rezidenční suburbanizace je charakteristická nárůstem obytných ploch v zázemí města a naopak úbytkem obyvatel z kompaktního města. Kvantifikaci intenzity urbanizace i suburbanizace od roku 1985 do současnosti ukazuje tabulka č. 10 a tabulka č. 11. Počátky rezidenční suburbanizace lze pozorovat už na územním plánu z roku 1985, kde je patrné

rozšiřování zástavby okolo Slavonína a dochází tak k postupnému prorůstání Slavonína s kompaktním městem. Rezidenční suburbanizaci lze však dobře pozorovat až v ÚP z roku 1999, kdy dochází k nárůstu obytných ploch ve Slavoníně (11,03 ha), v Chomoutově (nejvýrazněji – 15,24 ha), Droždíně (5,93 ha) a Radíkově (3,78 ha). Nicméně v tomto období stále více roste kompaktní město (271,66 ha) než okolí (30,2 ha). K dalšímu rozrůstání obytných ploch dochází potom po roce 2000, kde nejvýrazněji rostou katastry Droždína (16,26 ha), Slavonína (11,8 ha) a Chomoutova (4,13 ha). Výrazně se však změnil poměr nárůstu obytných ploch v kompaktním městě a jeho okolí. V roce 2009 bylo vystavěno více než dvakrát více obytných ploch v okolí než v kompaktním městě. Na tomto místě je vhodné podotknout, že Slavonín a Nemilany jsou v roce 2009 součástí kompaktního města vlivem prorůstání původní zástavby Slavonína s Nemilany a později s kompaktním městem a i charakter zástavby vykazuje jak znaky urbanizace, tak i suburbanizace. Pro srovnání byly tyto katastry v tabulce ponechány v kategorii okolí.

Tab. č. 10: Výměra a nárůst obytných ploch v kompaktním městě a okolí.

Výměra obytných ploch v kompaktním městě a v okolí / Nárůst v [ha]					
	1985*	1999	1999 nárůst	2009	2009 nárůst
Kompaktní město	518,16	789,82	271,66	812,9	23,08
Okolí	256,54	286,74	30,20	337,28	50,54
celkem	774,7	1076,56	301,86	1150,18	73,62

Pozn.: Kompaktní město je upraveno následovně: je do něj zahrnuta Holice a Chvátkovice, Slavonín a Nemilany jsou zahrnuty v okolí.

*zahrnuje rozsah současných administrativních hranic Olomouce

Tab. č. 11: Výměra obytných ploch mimo kompaktní město

Výměra obytných ploch / Nárůst v [ha]					
	1985	1999	1999 nárůst	2009	2009 nárůst
Topolany	15,22	13,13	-2,09	14,63	1,50
Nedvězí	17,77	15,2	-2,57	17,92	2,72
Slavonín	48,73	59,76	11,03	71,56	11,80
Nemilany	34,03	35,98	1,95	38,43	2,45
Chomoutov	26,59	41,83	15,24	45,96	4,13
Týneček	18,74	18,32	-0,42	18,72	0,40
Droždín	27,75	33,68	5,93	49,94	16,26
Sv. Kopeček	29,96	26,23	-3,73	26,92	0,69

Radíkov	13,03	16,81	3,78	19,5	2,69
Lošov	24,72	25,8	1,08	27,71	1,91

Kromě kvantifikace obou urbanizačních procesů v tabulce č. 10 a 11 lze intenzitu těchto jevů dobře pozorovat v příloze č. 11, která je syntézou několika zdrojů dat. Prvním zdrojem jsou územní plány a data o obytné zástavbě z roku 2009. Pomocí těchto dat bylo možné vymezit kompaktní město ve sledovaných obdobích a lokalizovat nárůsty obytných ploch na území Olomouce. Kromě rezidenční suburbanizace (obytných ploch) byla dále zkoumána i komerční suburbanizace a určeny některé významnější lokality. V neposlední řadě pak mapa obsahuje i výsledky terénního šetření, které si všímá charakteru zástavby, která je velmi důležitá pro odlišení obou procesů. Na základě těchto údajů byla vytvořena syntetická mapa, která vymezuje lokality, kde probíhá urbanizace a kde naopak jsou projevy suburbanizace jak rezidenční, tak komerční. Oblasti, kde se oba procesy prolínají jsou označeny jako smíšené plochy.

Tato mapa dokumentuje, že urbanizace a suburbanizace neprobíhají odděleně, nejlepším dokladem jsou pak katastry Slavonín a Nemilany, kde vedle sebe vzniká obytná zástavba urbánního (bytové domy) i suburbánního typu (rodinné domy). Oblastí, kde v současnosti probíhá nejintenzivnější urbanizace, je Neředín i některé atraktivní lokality v Hejčíně, kde se staví oblíbené pyramidové domy s vlastní zahrádkou. Typickými suburbánními oblastmi jsou pak katastry Chomoutov, kde obytná zástavba vznikala především v období 1985 – 1999 a Droždín, který stihla vlna výstavby rodinných domů až po roce 2000. Pokud se zaměříme na komerční suburbanizaci, na území Olomouce je jediný typický příklad tohoto fenoménu, a to sklad Kauflandu u výpadovky na Přerov. Od kompaktního města je totiž oddělen rozsáhlejší zemědělskou plochou. Ostatní lokality, ač vykazují všechny další znaky komerční suburbanizace (lokalita na kraji města u rychlostních silnic, výstavba na zelené louce, rozsáhlé nízkopodlažní areály), nesplňují podmínku oddělení od kompaktního města. Příkladem může být nákupní středisko Globus u rychlostní silnice na Mohelnici, komerční zóna na Nové Ulici (Aquapark, nákupní střediska OBI, Terno, Tesco aj.), logistický areál v Nemilanech nebo průmyslová zóna Pavelkova u výpadovky na Lipník nad Bečvou. V mapě jsou označeny i lokality komerční suburbanizace nacházející se těsně za hranicemi Olomouce pro dokreslení stavu komerční suburbanizace v Olomouci. Tato centra jsou totiž funkčně spjatá s Olomoucí, i když se nenachází na území města. Příkladem může být německý podnik Wanzl v Hněvotíně, nákupní středisko Olympia ve Velkém Týnci nacházející se přímo za hranicí Olomouce

nebo sklad nákupního řetězce Lidl v Bystrovanech. Pro ilustraci jsou k některým výše uvedeným jevům v mapě připojeny fotografie, které ukazují charakter výstavby v dané lokalitě. Mapu ještě doplňuje tabulka nárůstu obytných ploch v Olomouci.

Se suburbanizací se často spojuje pojem „urban sprawl“, do češtiny přeložený jako „neřízené rozrůstání města“, který je charakteristický rozvolněnou zástavbou šířící se od kompaktního města směrem do volné krajiny, zabíráním rozsáhlých zemědělských nebo jinak hodnotných rurálních ploch, mnohem většími náklady na poskytování základních služeb a nedostatečným plánováním ze strany samospráv. V této práci byl řešen výzkum urban sprawl především podle rozvolňování zástavby, což je jeden ze stěžejních znaků tohoto jevu. Na území všech katastrů Olomouce byla zjištěna výměra obytných ploch, ze které byla následně vypočítána hustota obyvatel na 1 ha obytné plochy na základě údajů ze SLDB. Hustoty obyvatel byly počítány pro roky 1985 a 1999. Lokality, u kterých dochází k urban sprawl pak byly určeny nejen na základě snížení hustoty počtu obyvatel na 1 ha obytné plochy, ale zároveň musely splňovat podmínku nárůstu počtu obyvatel ve sledovaném období. V opačném případě se totiž nejedná o urban sprawl, nicméně o odchod obyvatel z této části města, vzniku nevyužitých domů nebo bytů, což v žádném případě nelze označit za neřízené rozrůstání města. Výsledky výzkumu dobře korespondují s výsledky z výzkumu suburbanizace. O počínajícím urban sprawl lze určitě mluvit v případě Chomoutova (pokles hustoty obyvatel o více než 10 ob./1 ha obytné plochy), v menším měřítku potom v Droždíně (pokles o 5 ob./1 ha) a Slavoníně (pokles o 4 ob./1 ha), který má specifické postavení, jelikož na jeho území se míchají projevy urbanizace (zahušťování zástavby) se suburbánními projevy. Tyto výsledky ukazuje tabulka č. 12, ve které jsou oranžově zvýrazněny katastry s pravděpodobným výskytem urban sprawl. Naopak zelenou barvou jsou zvýrazněny katastry v suburbánní zóně Olomouce, které vykazují opačný trend, tedy zvyšování hustoty zástavby s roustoucím počtem obyvatel. Jedná se o obce Nedvězí a Týneček, kde se noví obyvatelé stěhují pravděpodobně do staré zástavby nebo je zvýšení obyvatel zapříčiněno přirozeným přírůstkem obyvatel v dané části. Ostatní katastry vykazují buď úbytek obyvatel nebo hustota jejich zástavby zůstává beze změn.

Tab. č. 12: Kvantifikace urban sprawl. Hustota obyvatel na 1 ha obytné plochy.

Hustota obyvatel na 1 ha obytné plochy				
	1985 stav	1999 stav	přír./úbytek ob.	
			počet	v %
Topolany	23,65	24,14	-43	-12
Nedvězí	19,98	24,61	19	5
Slavonín	31,81	27,49	93	6
Nemilany	28,33	24,57	-80	-8
Chomoutov	33,17	22,3	51	6
Týneček	21,99	25,22	50	12
Droždín	34,38	29,45	38	4
Sv. Kopeček	31,07	30,27	-137	-15
Radíkov	21,26	14,99	-25	-9
Lošov	22,33	22,17	20	4

9. Diskuze

Analýza vývoje města Olomouce vyžadovala zpracování velkého objemu analogových dat – územních plánů. Tyto územní plány byly kromě převedení do digitální podoby také podrobně analyzovány tak, aby jejich obsah mohl být správně interpretován. V této části tak navazuje na výzkum kartografického zpracování územních plánů, který byl přednesen na XXI. Kartografické konferenci v Olomouci pod názvem Kartografický vývoj územních plánů Olomouce ve 20. století.

Kromě pečlivého zkoumání významu jednotlivých funkčních ploch územních plánů 20. století bylo nutné si i při analýze výsledné geodatabáze všimnout určitých problémů, které by mohly vést k dezinterpretaci výsledků. Jednalo se zejména o odlišné kategorie funkčních ploch, které musely být převedeny do jednotné podoby (atributová generalizace), tak i odlišný územní rozsah, který pokrývaly jednotlivé územní plány. I když je toto uvedeno již v samotném textu práce, je nutné tento fakt brát ve zřetel při každém srovnávání funkčních ploch v jednotlivých obdobích a zejména při porovnávání tabelárních dat a grafů.

Jelikož tato práce vznikala současně s připravovaným novým územním plánem Olomouce, nebylo možné tato data do výzkumu zahrnout. Před dokončením výzkumu byl navržen koncept tohoto územního plánu, který byl tak alespoň interpretován vizuální metodou. Pro zachycení současných trendů zejména při studiu urbanizačních procesů byly využity data současně zastavěného území a data obytných ploch z roku 2009, která byla poskytnuta Magistrátem města Olomouce (dále jen MmO). Zdrojem pro tato data byly Územně analytické podklady, které jsou aktualizovány MmO každé dva roky. Díky těmto údajům bylo možné sledovat procesy probíhající na území Olomouce i po roce 1999 a lokalizovat a kvantifikovat zejména proces suburbanizace, který se v tomto období stává dominantním procesem ve vývoji Olomouce.

U studia urbanizačních procesů, zejména pak suburbanizace a s ní spojený fenomén urban sprawl, je dále nutné na tomto místě upozornit, že práce byla omezena administrativním vymezením města Olomouce, tedy i výzkum suburbanizace se omezil na tento rozsah. Je však důležité zdůraznit, že funkční vymezení olomoucké aglomerace je mnohem širší, a tedy i suburbanizace a urban sprawl probíhají zcela jistě na větším území než je popsáno v této práci. Pro kompletní studium suburbanizace je nutné obsáhnout celé spádové území města Olomouce. Mezi data, která by mohla dobře popsat suburbanizaci,

patří nejen územní plány okolních obcí, které je však velmi těžké získat v ucelené časové řadě, ale také například statistická data počtu obyvatel za podrobnější územní celky nebo letecké snímky pocházející z daného období, se kterými by bylo možné porovnávat vždy příslušný územní plán z každého roku. Jen samotný ucelený výzkum suburbanizace by však obsáhl další diplomovou práci, což může být interpretováno i jako pohnutka k dalšímu výzkumu.

10. Závěr

Olomouc se v průběhu 20. století měnila výrazným způsobem. Na podkladě platných územních plánů byla vypracována analýza vývoje města Olomouce, která se dotýká především změn prostorových struktur města a výzkumem urbanizačního procesu.

Byla vypracována podrobná funkční prostorová struktura města podle územních plánů z let 1930, 1955, 1985 a 1999. Výsledky analýz ukazují odlišný pohled na fungování města v jednotlivých obdobích, sílu politické moci a v současné době i tlak nadnárodních a developerských projektů.

Analýza prostorové struktury města Olomouce se neomezila pouze na souborný popis funkčních ploch a jejich utvářejících procesů, ale také formou syntézy hodnotí změny funkčních ploch v průběhu celého sledovaného období.

Dalším hlavním cílem této práce byl výzkum urbanizačních procesů v Olomouci v průběhu 20. století. Na území Olomouce se vyskytovaly pouze první dvě fáze urbanizačního procesu – urbanizace a suburbanizace. Na tomto místě je nutné podotknout, že oba tyto procesy neexistují odděleně, nýbrž se prolínají. Tato práce se snažila kvantifikovat oba procesy a vymezit tak převažující jev.

Výsledkem analýzy bylo vymezení konkrétních lokalit rezidenční i komerční suburbanizace, resp. urbanizace v podobě tabelárních i mapových výstupů. Pozornost byla věnována i jevu urban sprawl, který často doprovází suburbanizaci ve formě jejich negativních projevů, tj. zejména zvýšené dopravní toky, zábor krajiny a její fragmentaci a větší ekonomickou náročnost.

Výsledky výzkumu jsou dokumentovány nejen početnými tabulkami a grafy, ale především sadou mapových výstupů, které nejlépe zobrazují studované jevy. Byly vytvořeny mapy funkčních ploch všech sledovaných období, mapy změn vybraných typů funkčních ploch a v neposlední řadě mapy dokumentující urbanizační proces ve vývoji Olomouce. Mezi méně časté formy použitých vizualizací výsledků patří vizualizace pro Google Earth ve formě KML souborů. Výsledky jsou ještě doplněny rozsáhlou fotodokumentací terénního šetření. O diplomové práci byly dále vytvořeny webové stránky a poster, který přehlednou formou zachycuje hlavní teze výzkumu.

11. Summary

The aim of this thesis is creation of analysis of Olomouc city development on the basis of existing urban plans of 20th century. Research was conducted primarily in the spatial structure of Olomouc city and in the development of the city by monitoring phases of urbanization.

In the process of analysis it is focused on the spatial structure of the city and its changes during the 20th century. In this area there are highlighted changes of the functional spatial structure that can be well monitored by urban plans. Another object of analysis is the process of urbanization, where it is focused on monitoring current problems, especially suburbanization and the related concept of urban sprawl (the uncontrolled growth of the city).

The results are shown by various methods of visualization of spatial data. An emphasis is placed on mapping outputs that capture all the observed phenomena. Among other methods of visualization there is an animation showing the growth of housing areas in Olomouc, a visualization for Google Earth in the form of KML files and a poster which shows the basic thesis of this research.

12. Literatura

- BURIAN, J., ZAPLETALOVÁ, Z. (2009): *Kartografický vývoj územních plánů Olomouce ve 20. století*. In: Geobusiness Springwinter, roč. 8, č. 8, s. 22 – 24.
- ČERNOUŠEK, T., ŠLAPETA, V., ZATLOUKAL, P. (1981): *Olomoucká architektura 1900 – 1950*. Olomouc, Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci – Oblastní galerie výtvarného umění, 83 s.
- GALČANOVÁ, L., VACKOVÁ, B. (2008): *Rezidenční suburbanizace v postkomunistické České republice, její kořeny, tradice a současnost*. In: Ivris Papers, č. 02, s. 3 – 22.
- GREMLICA, T. (2002): *Neuspořádaný, neregulovaný a z dlouhodobého hlediska neudržitelný růst městských aglomerací*. In: Sýkora, L. ed.: *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. Ústav pro ekopolitiku, Praha.
- HALASOVÁ, H., ŠILAROVÁ, V. (2007): *Územní plánování v České republice*. Brno, Ústav územního rozvoje, 34 s.
- HALL, T. (2002): *Urban geography*. New York, Routledge, 205 s.
- HORÁKOVÁ, I. (2002): *Suburbanizace či urbanizace? Nová bytová výstavba v Praze a jejím zázemí*. In: Sýkora, L. ed.: *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. Ústav pro ekopolitiku, Praha
- JÍŘINA J. (2002): *Urban sprawl*. In: *Urbanismus a územní rozvoj*., roč 5 č. 6, s. 21 – 28.
- JEŽEK, J. (2004): *Aplikovaná geografie města*. Plzeň, Západočeská univerzita v Plzni, 151s.
- JOHNSON, J.H. (1972): *Urban Geography: An Introductory Analysis*. Oxford, New York, Pergamon Press, 203 s.
- LÉTAL, A., SMOLOVÁ, I., SZCZYRBA Z. (2001): *Transformace příměstské krajiny*. In: *Urbanismus a územní rozvoj*, roč. 4, č. 4, s. 15 – 21.
- MAIER, K. (2000): *Územní plánování*. Praha, Vydavatelství ČVUT, 85 s.
- MULÍČEK, O. (2002): *Suburbanizace v Brně a jeho okolí*. In: Sýkora, L. ed.: *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. Ústav pro ekopolitiku, Praha
- MULÍČEK, O., OLŠOVÁ, I. (2002): *Město Brno a důsledky různých forem urbanizace*. In: *Urbanismus a územní rozvoj*, roč. 5, č. 6, s. 17-20.
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2008): *Současná česká suburbanizace a její*

- důsledky*. In: Veřejná správa, roč. 11, č. 4, s. 1-4.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2003): *Suburbanizace Prahy*. In: Sociologický časopis 39, č. 2, s. 235-253.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2002): *Suburbanizace v kontextu urbanizačního procesu*. In: Sýkora, L. ed.: Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Ústav pro ekopolitiku, Praha, s. 39-54.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2000): *Teorie stádií vývoje měst a diferenciální urbanizace*. In: Geografie – Sborník České geografické společnosti, roč. 105, č. 4, s. 361-369.
- PACIONE, M. (2006): *Urban Geography: A Global Perspective*. New York, Routledge, 625 s.
- PŘÍDAL, J. (2003): *Regulační plán městské památkové rezervace Olomouc*. In: Urbanismus a územní rozvoj, roč. 6, č. 1, s. 25 – 31.
- PTÁČEK, P., SZCZYRBA, Z., FŇUKAL, M. (2007): *Proměny prostorové struktury města Olomouce s důrazem na rezidenční funkce*. In: Urbanismus a územní rozvoj, roč. 10, č. 2, s. 19 -26.
- PTÁČEK, P., SZCZYRBA, Z. (2004): *Olomouc – profil města s identifikací problémů spojených se suburbanizací*. In: Gremlica, T. (ed.): Krize měst z neregulovaného růstu. Praha, Ústav pro ekopolitiku.
- SEDLÁKOVÁ, A. (2005): *Komerčná suburbanizácia - nový fenomén post-komunistických miest (prípadová štúdia mesta Prešov)*. In: Prírodné vedy. Folia geographica 8. - Prešov. Prešovská univerzita, Fakulta humanitných a prírodných vied, s. 180-191.
- SCHULZ, J. (2002): *Olomouc: malé dějiny města*. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 389 s.
- SÝKORA, L., SÝKOROVÁ, I. (2007): *Růst a úpadek metropole: věčné téma výzkumu měst*. In: Geografie – sborník České geografické společnosti, roč. 112, č. 3, s. 1-9.
- SÝKORA, L. (2002): *Suburbanizace a její důsledky: výzva pro výzkum, usměrňování rozvoje území a společenskou angažovanost*. In: Sýkora, L. ed.: Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Ústav pro ekopolitiku, Praha.
- SÝKORA, L. (1993): *Teoretické přístupy ke studiu města*. In: L. Sýkora (ed.): Teoretické přístupy a vybrané problémy v geografii. Praha, KSGRR PřF UK, s. 64-100.
- SZENTESIOVÁ, k. (2009): *Suburbanizace a územní plánování Prahy*. In: Suburbanizace. Sborník ze semináře AUÚP konané 23.4. - 24.4. 2009 v Berouně. Brno, Ústav územního rozvoje, s. 43 – 49.

- ŠIMON, M. (2006): *Teoretické přístupy ke studiu urbanizace*. [Bakalářská práce], Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 43 s.
- TICHÁK, M. (2005): *Když padly hradby*. Olomouc, Burian a Tichák, s.r.o., 192 s.
- TOMÁŠ, M. (2008): *Vývoj a současné problémy vnitřní prostorové struktury města Pardubice*. [Diplomová práce], Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, 90 s.
- ZATLOUKAL, P. (1983): *Olomoucká architektura 1950 – 1983*. Olomouc, Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci – Oblastní galerie výtvarného umění, 32 s.
- Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

Elektronické zdroje:

- STATUTÁRNÍ MĚSTO OLOMOUC [online]. [cit. 2010-02-26]. Dostupné z <<http://www.olomouc.eu>>.
- ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI [online]. [cit. 2010-03-05]. Dostupné z <http://geomatika.kma.zcu.cz/studium/ssg/Materialy/Geografie_mesta.pdf>.
- SUBURBANIZACE.CZ [online]. [cit. 2010-03-13]. Dostupné z <<http://www.suburbanizace.cz>>.
- UNITED NATIONS [online]. [cit. 2010-07-29]. Dostupné z <<http://esa.un.org/unup>>.
- CENIA [online]. [cit. 2010-07-29]. Dostupné z <<http://www.cenia.cz>>.

Přílohy

1. Poster Analýza vývoje Olomouce pomocí územních plánů a jeho vizualizace – volná
2. Funkční plochy Olomouce podle ÚP z roku 1930.
3. Funkční plochy Olomouce podle ÚP z roku 1955.
4. Funkční plochy Olomouce podle ÚP z roku 1985.
5. Funkční plochy Olomouce podle ÚP z roku 1999.
6. Obytné plochy v Olomouci podle ÚP z let 1930 a 1955.
7. Obytné plochy v Olomouci podle ÚP z let 1985 a 1999.
8. Průmyslové plochy v Olomouci podle ÚP z let 1930 a 1955.
9. Průmyslové plochy v Olomouci podle ÚP z let 1985 a 1999.
10. Nárůst obytné zástavby v Olomouci v letech 1985, 1999 a 2009.
11. Projevy urbanizace a suburbanizace v Olomouci podle územních plánů z let 1985, 1999 a 2009.
12. Fotodokumentace